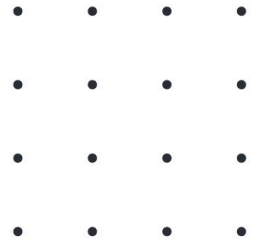

BAŞKENT ANKARA'YA ÇEPERİNDEN BAKMAK

veteriner hekim
şahhüseyin mulaoğlu

veteriner hekim şahhüseyin mulaoğlu
BAşKENT ANKARA'YA ÇEPERİNDEN BAKMAK

mulaşah yayınları

Sertifika no:79936

Yayınlama; 14.05.2021

ISBN: 978-625-96960-1-0

©1.0.0 versiyonu 14.05.2021 tarihinde www.mulasah.com adresinde yayınlanmıştır. Bu çalışmanın bütön hakları saklıdır. İzin alınmadan tümüyle veya kısmen yayınlanamaz ©.

mulasah@gmail.com

www.mulasah.com

ÖNSÖZ

Başkent Ankara'nın şehir merkezinden yaklaşık 27 yıl boyunca çevreye baktım. İşim, Tarım Bakanlığı merkez teşkilatında bana sevk edilen evraklar üzerinden Türkiye hayvancılığındaki kimi sorunları görmektir. Gördüğüm, anladığım, yapabildiğim kadarda, evrak üzerinden çözümler geliştirmektir. 2019 yılında emekliliğe ayrılınca bu kez çalıştığım başkentten çevreden bakınca nasıl görüldüğünü merak ettim. Bir nevi sembolikte olsa yıllar sonra empati yapma arayışı da denilebilir.

Kamu yönetişiminin karne notunu görmek için çok da uzaklara gitmeye gerek olmadığını, İzmir-Çeşme'den Ağrı-Doğubeyazıt'a, ABD-Washington'dan Litvanya-Vilnius'a kadar yıllarca yaptığım saha/kırları gözleme çalışmalarıyla tespit etmişim. Ankara şehrini ve çevresini bir emlakçı veya rantçı gözüyle değil, ağaçlandırma sahalarında 25 yıldan beri çalışan bir çevre gözlemcisi olarak toprak, su, bitki (çalı, ağaç dahil) ve hayvan (insan dahil) etkileşimi üzerinden değerlendirmeye tabi tutum.

Yaptığım bu çalışmanın tahrip edilmiş çayır-meralara, sulara, topraklara, yosunlara, mantarlara, mikroorganizmalara, bitkilere, hayvanlara bir yararının olup olmayacağını bilmiyorum. Ancak tahrip edilen, yağmalanan yaşamların sesi olmak için alınımı temizleyecek kadar ter döktüğümü söyleyebilirim. Umudum, kendi ellerimizle kuruttuğumuz kırların, yaşam için mutlaka geri getirilmesi gerektiği anlayışının, burnumuzdan fitil fitil gelmeden, kafalara dank etmesidir.

Gelecek neslin hakları adına yaptığım bu çalışmayı, sahada bana daima göz kulak olan Sırdaşıma ve çoban çocuklara adıyorum.

veteriner hekim şahhüseyin mulaoğlu

Mayıs 2021

İçindekiler

ÖZET	1
Giriş	2
1- Ankara İli Tarım ve Hayvancılık Faaliyetlerinin Son Yüzyıldaki Değişimi	3
2-Ankara Elmadağ'da B.baş-Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliği ve Çayır-Mera Yönetimi.....	7
Karataş Köyü/Mahallesinde Bir Yurttaşın Ölümüne Yol Açan Selin Kök Analizi	31
Çalışma Anıları	42
Karışık su anısı	42
Doğduğum topraklar potansiyel şüpheli.....	42
Yazdığım reçete	43
COVID-19 pandemisi günlerinde ulaşım	44
Ödülüm.....	45
Elmadağ'ın tepesinde Başkent Ankara'nın müteahhit zihniyetini düşünmek.....	46
3- Çankaya Çayyolu-Hisarlıkaya Köyleri Ekseninde Arazi Kullanımı	48
Çalışma anısı, Tulumtaş köyü sırtlarında titremek	78
Çoban köpekleri ve başıboş köpekler	79
Çalıştığım iki bölgenin özetle anlattıkları.....	81
Son Söz	84

ÖZET

Ülkenin temel sorunları, Tanzimat Dönemi'nden beri devlet koridorlarında üç aşağı beş yukarı bilinmektedir. Ancak çözümü yönündeki reformlar, her defasında "mış gibi" yapıldığı için sorunların kangrenleştiği, Başkent Ankara'nın baş ucundaki su yataklarında izlenmektedir. Türkiye topraklarının yüksek oranda tahrip edildiği ve insan kaynaklı küresel iklim değişikliğine bağlı olarak da büyük bir kısmının (2/3) çölleşme riski ile karşı karşıya kaldığına dair göstergeler uzaydan bile görünmektedir.

Başkent Ankara'nın yanı başındaki topraklarda, yasalar karşısında yurttaşların eşit olmama hali (kayıрма, taş-kum ocağı sahibi ile çoban gibi), yasaların uygulanmaması (çayır-meraların sürülmesi, ağaçlandırma sahalarının otlatılması), yürütmenin kalitesi (bilim, kamu hizmeti bilinci ve sorumluluğu yerine keyfiyet) gibi temel sorunlar sahada net olarak izlenmektedir. Yurttaşların sorunlarına, özgürce yüksek sesle sahip çıkmaması halinde, parasını verdiği kamu görevlilerinin çözümün bir parçası olamayacakları, toprak yüzeylerindeki basılı resmi mühürlerden de okunmaktadır.

Kamu yönetiminin arazilerin doğru, etkin ve sürdürülebilir kullanımında planlama, denetim ve yaptırım noktasındaki temel görevlerini objektif bir şekilde yerine getirmekten uzak durduğu gibi, aksine popülist uygulamalarla çevre ve gıda güvenliği riskini artırdığı görülmektedir. Başkent Ankara ile Berlin çeperleri, kamu yönetim kalitesini belirleyen demokratik devletle bürokratik devlet (kural koyucunun/devletin keyfi davranması, neopatrimonyalizm) farkını açıkça ortaya koymaktadır.

Giriş

Büyükbaş veya küçükbaş barınak yerleşkelerine dışarıdan baktığımda, içerideki hayvanların verimlerini, bakım-beslemelerini, buzağı-kuzu kayıp oranlarını ve hastalıklarını zamanla doğruya yakın tahmin ettiğimi fark ettim. Söz konusu tespitlerimi kanatlı işletmelerinde 15-20 yıldan fazla saha tecrübesi olan veteriner hekimlerle paylaştığımda, onların da benim gibi kümeslere yaklaştıklarında kanaat geliştirdiklerini öğrendim. O gün bugündür, bir ülkede yaşamın önkoşulu olan suya, toprağa ve havaya yani çevreye gösterilen özenin, o ülkedeki kamu yönetimi kalitesinin en önemli göstergesi olduğunu düşünürüm.

Saha çalışması için Başkent Ankara'nın çeperlerini, merkez bürokrasisinin her daim gözleri önünde olması, iklim, flora ve faunasına olan hakimiyetimden dolayı seçtim. Bu sayede kentin geçmişte bana sağladığı bilgi birikimi ve konfordan fazlasıyla yararlanabildim. Arazi çalışmalarında daha çok dağın/tepelerin suca zengin kuzey yüzlerine ağırlık verdim. Ankara çeperlerinde arazi kullanımı, büyükbaş-küçükbaş hayvan yetiştiriciliği, toprak yüzeylerindeki bitki örtüsü ve su akışlarına bakarak, kamu yönetim kalitesini değerlendirmeye çalıştım. Gelecek açısından içme suyu ve gıda güvenliği konusundaki risklerin tahminlerimin çok çok üstünde olduğunu fark ettiğimde, Türkiye'yi yıllardır egemenliği altına alan siyasi gündemlerle kahroldum.

Yaptığım bu saha çalışması "Türkiye'nin Hayvancılık Sorunu" ile "Tarım Bakanlığına Reorganizasyon" çalışmalarımı ciddi oranda desteklemiştir. Daha da önemlisi çölleşme ve iklim değişikliği gibi konulara yoğunlaşmamda ekstra çalışma ve motivasyon sağlamıştır. 30 yıl sonra evrak yerine, imzası, mührü, sayısı, arzı, ricası olmayan, hakiki bir dille, dile gelmiş sahayı okumaya çalışmak, mutluluk vericiydi. Bakanlıkta yıllarca "-mış gibi" işler yapmaktan öteye işler yapmadığımızı görmek ise mahcup ediciydi. Örneğin; sahada küpesiz hayvanların küpeli hayvanlardan fazla olması, pınar başlarında yüzlerce zirai ilaç kutusu veya hayvancılığa verilen gelişmiş güzel devlet desteklerinin toprak ve su kaynaklarını nasıl tahrip ettiğini görmek gibi.

ODTÜ ağaçlandırma sahasındaki 50-60 yaşındaki ağaçların gelişim hızı ile çalıştığım sahalardaki yanlış tarım ve hayvancılık faaliyetlerine bağlı ağaçların yıkım hızlarını karşılaştırmak öğretici olduğu kadar da travmatikti. Yıkıcı-öldürücü olmakla, yapıcı-yaşatıcı olmak arasındaki mesafeyi içselleştirmemde bir hayli yardımcı oldu. Örneğin; Bir orman veya çayır-mera sahasının 15-20 yıla varmadan sıfırlanabildiğini, aynısını yerine koymanın ise 500-600 yıldan önce mümkün olmadığını her noktada görmek

gibi. Bir ladin ağacı veya saz bitkisinin ancak kendi türüne uygun bir ekosistemde (flora, fauna, ısı, ışık, nem, rüzgar, topografya vb.) var olabildiğini, bu ekosistemin de çok uzun bir zaman diliminde oluştuğunu gözümüze fazlasıyla sokmaktadır.

Mevcut eko politik sistemde korumanın, yaşatmanın, geliştirmenin insan zihniyetine ne kadar uzak olduğu kırlarda net olarak görülmektedir. Sorunun bilgisizlikten değil, insanoğlunun bencil, kıskanç, tembel, yağmacı, sömürgeci, kopyacı ve ahmak içgüdülerinin fırsatını bulduğunda akıl, izan, çalışma, hakkaniyet, dayanışma/paylaşma ve iyileştirme/güzelleştirme içgüdüsüne baskın gelmesinden kaynaklandığını düşünüyorum. Çünkü tarih, dünyanın her tarafında kötülüğün iyilikten çok daha hızlı bulaştığını ve insanların, insanları kötülüklerden koruyan inanç sistemlerini bile enfeksiyon odağı yapmayı becermiş bir mahlukat olduğunu, elini vicdanına koyanlara asırlardır hatırlatmaktadır. İnsanoğlunu kötülüklerden korumada kamu yönetim kalitesinin ana belirleyici olduğunu da eklemektedir. Bu bağlamda;

Türkiye kamu yönetim kalitesini üç nokta üzerinden değerlendirmeye çalışacağım.

- 1- Ankara ili tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin son yüzyıldaki değişimi,
- 2- Ankara Elmadağ'da B.Baş-K.Baş hayvan yetiştiriciliği ve çayır-mera yönetimi,
- 3- Ankara Çayyolu-Hisarlıkaya köyleri ekseninde arazi kullanımı.

1- Ankara İli Tarım ve Hayvancılık Faaliyetlerinin Son Yüzyıldaki Değişimi

Ankara ilinin iklimi

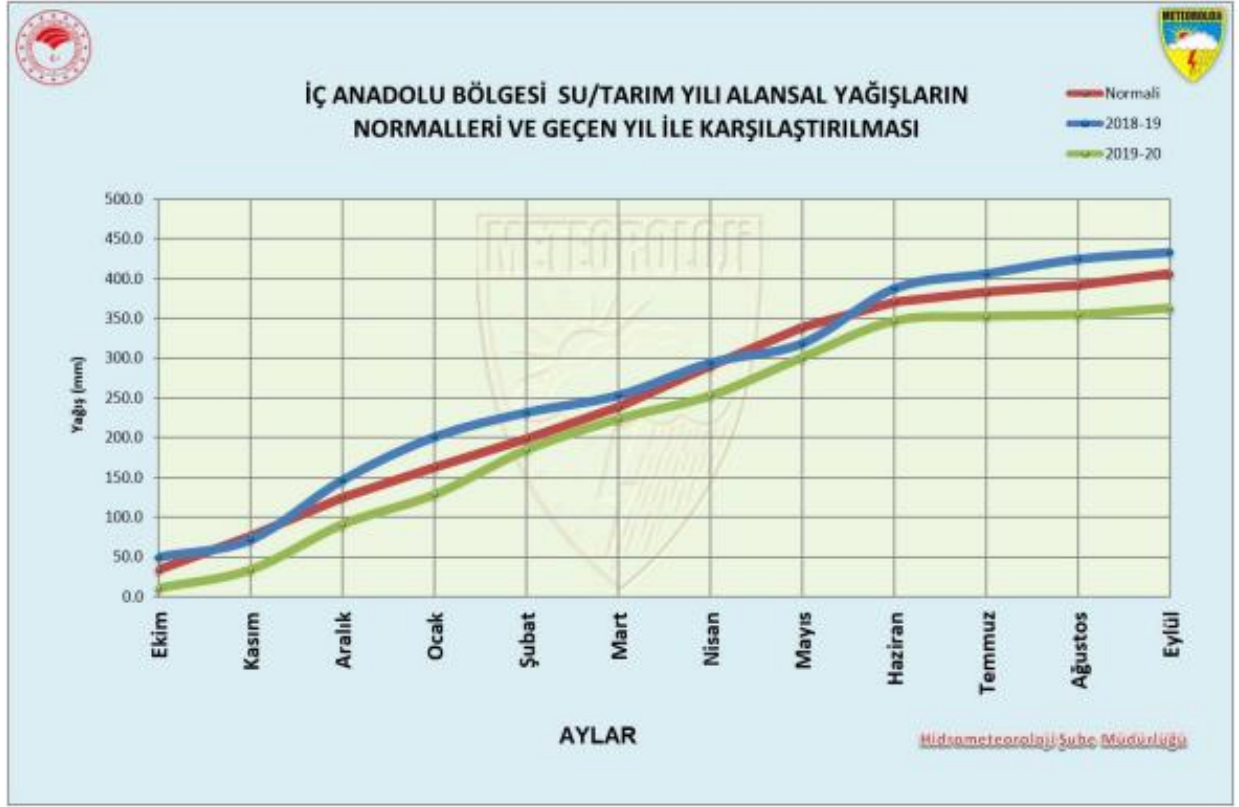
Ankara, güneyinde step/kurak iklim, kuzeyinde ise nispeten yağışlı bir iklime sahip olup, il genelinde karasal iklim hüküm sürmektedir.

Ankara İlinin Aylık Bazda Meteorolojik Veri Ortalamaları (1927-2020)

Periyot Ortalaması (1927-2020)	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıllık
Sıcaklık (°C)	0,2	1,7	5,7	11,2	16,0	20,0	23,4	23,4	18,9	13,2	7,2	2,5	11,9
En Yüksek Sıcaklık (°C)	4,2	6,5	11,5	17,4	22,4	26,7	30,3	30,4	26,1	20,0	13,0	6,5	17,9
En Düşük Sıcaklık (°C)	-3,3	-2,3	0,7	5,3	9,7	12,9	15,8	16,0	11,8	7,2	2,5	-0,8	6,3
Güneşlenme Süresi (saat)	2,6	3,8	5,1	6,6	8,4	10,1	11,3	10,8	9,2	6,7	4,6	2,6	6,8
Yağışlı Gün Sayısı	14,7	13,2	14,3	14,5	16,1	11,4	5,6	4,5	5,6	9,0	10,6	14,5	134,0
Aylık Toplam Yağış Miktarı (mm)	40,1	35,4	39,2	42,4	52,0	35,3	14,2	12,5	18,1	27,9	31,5	44,6	393,2

Kaynak; <https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?k=A>

İç Anadolu Bölgesi 2018-2019 ve 2019-2020 Su/Tarım Yılı Alansal Yağışları

Kaynak; <https://www.mgm.gov.tr/FILES/arastirma/yagis-degerlendirme/2019-2020AlansalYagisDegerlendirmesi.pdf>

Ankara ili sınırları içerisinde 1927 yılında, yaklaşık 296.000 kişi yaşamakta (1989 yılında Ankara ilinden ayrılan Kırıkkale dahil), Ankara kent merkezinin 1923 yılında 30.000 olan nüfusu 75.000 kişiye yükselmiş, 66.000 aile geçimini çiftçilikten sağlamaktadır(TÜİK/MİD). 2019 yılında ise Ankara ili sınırları içerisinde, 5.639.000 kişi yaşamakta ve yaklaşık 50.000 çiftçi ailesi 1.250.000 hektar alanda (toplam yüzölçümün %50'si) tarım yapmaktadır (TÜİK ve Ankara Tarım İl Müdürlüğü Yayınları).

Tarım ve hayvancılık üretimindeki artışların (Tablo 1 ve 2) sorumsuz mirasyediler seviyesinde su ve toprak kullanıldığını gösterdiğini söylemek abartı olmasa gerek. Nitekim Dr. Semih Ekercin "1915 yılında Tuz Gölü'nün yaklaşık 2.164 km² olan su yüzey alanın, 2005 yılında 326 km² ye düştüğünün" [tespitini yapmıştır](#).

Pulluk ve küçükbaş hayvanın birlikte çalıştığı arazilerde, tahribatın katmerleştiği görülmektedir (Bala ve Polatlı ilçelerindeki gibi). Kızılcahamam ve Çamlıdere gibi yüksek eğime sahip arazilerde ise genel olarak pulluk kullanılmadığı, nüfus artışıyla beraber küçükbaş hayvanla da tek başına sürdürülebilir bir gelir elde edilemediği için (zorunlu iş değişikliği, köylerin boşalması), toprak-su tahribatından pek bahsedilemez.

2019 yılı TÜİK verilerine göre, Ankara ili Türkiye nüfusunun yaklaşık %6,8'ine, tarım alanlarının %5'ine (Tablo 3), büyükbaş-küçükbaş hayvan varlığının ise %3,5'ine sahiptir. Ankara ilinin 1926-1927 ve 2019 yılı tarımsal faaliyetleri ile hayvan varlıklarını karşılaştırmak (Tablo 1 ve 2), çayır-meralardaki tahribatın boyutunu ve hızını anlatmama, sanırım biraz yardım edecektir. 2019 yılında Ankara'nın tarla-yerleşim-ulaşım-maden-baraj sahalarına bakıldığında 1926 yılındaki çayır-meraların, ot üretim kapasitesini %90'dan fazla kaybettiği izlenmektedir (1-Tarla aralarında otlatılamayan sahalardaki bitkilerin kapladığı alan/yüzeydeki sıklığı ve kök-gövde hacmi ile otlatılan alanlardakilerin karşılaştırılması, 2-Yetişkin ağaç-orman ve çayır-mera kayıpları, 3-Çıplak alanlardaki kırmızı kahverengi orman toprağı 4-Kuruyan pınarlar, dereler ve göller, 5-Erozyonun şekli ve şiddeti, 6- Eski harita ve fotoğraflar, 6-Dağda yaşlı çoban ve mantar toplayıcılarının anlatımları, vb.).

Tablo 1-Ankara İli 1926 ve 2019 Hayvan Varlığı (MİD/TÜİK)

Hayvanın Cinsi	1926	2019
Öküz	109.000	40
İnek	73.000	159.000
Buzağı	37.000	52.000
Dana	24.000	**80.000
Düve	*-	52.000
Tosun	*-	**153.000
Boğa	5.000	**51.000
Manda	9.000	2.000
Malak	4.000	500
Koyun	660.000	1.455.000
Keçi	56.000	108.000
Tiftik Keçisi	705.000	183.000
Deve	630	2
At	6.000	580
Kısrak	10.000	390
Katır	1.500	250
Eşek	53.000	2.400

* 1926 yılında istatistiğı tutulmamış, (Merkezi İstatistik Dairesi)

** 2019 yılında Ankara orijinli olmayıp, Ankara da besiy e alınan erkek sığırlar dahil.

Tablo 2- Ankara İli Tahıl, Baklagil, Sebze ve Yem Bitkileri Üretimi (ton)

Tarım Ürünü	1927	2019
Buğday	58.179	1.053.313
Mısır	14	33.397
Arpa	20.640	649.091
Çavdar	97	1.881
Yulaf	310	28.093
Triticale		3.927
Kuru Fasulye	35	1.051
Yabani Fasulye	791	
Nohut	203	67.948
Mercimek	73	4.832
Kanola tohumu		7.414
Ayçiçeği tohumu		21.322
Haşhaş tohumu	17	203
Aspir tohumu		3.470
Çeltik	1.853	1.684
Patates	123	19.155
Şeker pancarı	50	652.000
Fiğ (yeşil ot)		99.830
Burçak (yeşilot)	1.791	175
Yonca (yeşilot)		101.421
Korunga (yeşilot)		10.237
Yulaf (yeşilot)		6.440
Mısır (sıla)		402.246
Tahıllar (hasıl/yeşil ot)		1.265
Bezelye (yeşil ot)		6.047
İtalyan Çimi (Yeşil ot)		4.585
Fiğ Tohumu		5.947
Soğan	286	669.134
Sarımsak	77	597
Havuç		152.718
Domates		121.455
Kavun-Karpuz		171.201
Diğer 45 çeşit sebze (patlıcan, kabak gibi)		233.598

*Kaynak; MİD-TÜİK***Tablo 3; 2019 Tarım Alanları (çayır ve mera alanları hariç)**

	Toplam (dekar)	Tahıllar ve diğer bitkisel ürünler (dekar)		Sebze, meyve, baharat ve süs bitkisi (dekar)		
		Ekilen	Nadas	Sebze bahçeleri	Meyve ve baharat bitkileri	Süs bitkileri
Türkiye	230 949 238	153 873 226	33 873 817	7 899 063	35 250 703	52 429
Ankara	11 545 981	7 873 764	2 936 645	419 315	315 976	281

Kaynak; TÜİK, Erişim 2020

2-Ankara Elmadağ'da B.baş-Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliği ve Çayır-Mera Yönetimi

Çalışma sahası, Google map

Saha çalışmasının amacı;

1. Büyükbaş-küçükbaş hayvan yetiştiriciliği, arazi kullanımı, toprak yüzeylerindeki bitki örtüsü ve su akışlarına bakarak, kamu yönetim kalitesi ile içme suyu ve gıda güvenliği konusundaki riskleri belirlemek.
2. Basın-yayın kuruluşlarının, 09 Haziran 2019 tarihinde Ankara-Çankaya ilçesine bağlı Elmadağ'ın kuzey-batı eteğindeki Karataş köyü/mahallesinde oluşan seli haberleştirme şekli. " *Ankara'da etkili olan kuvvetli sağanak nedeniyle oluşan sele kapılan kadın yaşamını yitirdi. //Arslan'ın bahçe kapısını kapatmaya çalışırken sele kapıldığı öğrenildi.*"

Çalıştığım konu kapsamında, haber sunumundaki bu sözlere karşı vicdani sorumluluk duymak.

Bölgeyi seçmemin nedeni;

1. Geçmişte (aşırı otlatma, ağaç kesimi-sökümü, taş-kum ocakları, yoğun nüfus artışı öncesi) su, çayır-mera ve ağaçça zengin bir bölge olması,
2. Bölgeye göre rakımın (zirve 1860) ve eğimin nispeten yüksek, Türkiye ortalama yüksekliğine (1132) ise yakın olması,
3. Bir asırdan beri Türkiye kamu yönetimi merkezinin gözünün önünde olması,

4. İklim, flora, fauna ve yetiştiriciliğin doğduğu topraklara benzemesi, doğal bitki (ağaç dahil) ve su göstergelerini daha iyi okuduğumu düşünüyor olmamdır.

Saha incelemesi yapılan köyler/mahalleler;

Yurtbeyi, Yaylabağ, Karataş, Mühye, Yakupabdal, Bayındır, Kömürcü, Evciller, Tekke köylerinin tüm arazileri ile Eymir Gölü çevresindeki koruma bölgesi karış, karış. Kıbrıs, Ahiboş, Günelan, Karaali, Beynam, Tolköy, Tohumlar ve Karahasanlı köy sahaları ise kısmen taranmıştır.

Arazilerin Adım Adım İnceleme Tarihleri

	Oca	Şub	Mar	Nis	May	Haz	Tem	Ağu	Eyl	Eki	Kas	Ara
2019					14	23	9-25	8	16	24	28	
2020	16	10	12	27	8-15	15						
Toplam; 15 günde 114 saat, 347 km (sahada araçla yapılan çalışmalar hariç).												

Taranan araziler;

1. Çayır-meralar; aşırı otlatılandan hiç otlatılamayana kadar, aşırı eğimliden (%80) az eğimliye (%1) kadar, çok kayalık-taşlık-kumluk, gevenlik, dere yatakları, bataklık-sazlık ve heyelandan çayırılığa kadar tüm sahalar.
 2. Tarlalar; buğday, arpa, yulaf ve nohut ekili, tahıl anızlı, nohut anızlı, baharda sürülüp nadasa bırakılanlar, otlatılmaya terk edilmişler, yüzey akışı yönünde ve akış yönünü kesen istikamete sürülenler, büyük-küçük parseller, aşırı eğimliden (%30-40) az eğimliye (%1), tek yönlü eğimliden iki yönlü eğimliye kadar.
 3. Ağaçlı sahalar; Beynam Ormanı, ağaçlandırma sahaları (Eymir Gölü etekleri, Bayındır ve Mühye köyleri), terk edilmiş/otlatılarak viran edilmiş meyve bahçeleri.
 4. Taş-kum ocakları, hafriyat sahaları, çeşmeler,
 5. Köy-hobi evleri ile hayvan barınaklarının dıştan görünümü,
- Kısaca, bölgede toprak üstünde farklı gördüğüm tüm oluşum ve faaliyetler.

Arazilerin genel kullanımı;

Gezdiğim araziler; göz kararı yaklaşık %8'i yerleşim (yapı, yol, kum ocağı, askeri-sivil kamu sahası vb.), %12'si tarla, %75'i mera (taş veya aşırı eğimden dolayı sürülemeyen toprak), %5'i ise ağaçlık ve ağaçlandırma sahası.

Genel Tespit ve Değerlendirmeler

- 1) Saha çalışmamı yaklaşık 25 yıldan beri iyi düzeyde bildiğim Eymir Gölü çevresi ağaçlandırma sahasını, Elmadağ'ın zirvesini içine alacak şekilde ilk kez 14 Mayıs 2019 tarihinde genişlettim. Hafta içi mesai saatleri içerisinde Elmadağ'da yer yer kalan küçük kar kümeleri üstünden, uzaktan ayna görünümlü Ankara yapılarına bakınca, tam anlamıyla emekli olduğumu o gün anladım. Kamudan emekli olan herkesi emekli olduğunun ilk ayında, mesai saatleri içerisinde termosuna çayını, kahvesini alıp o güzel özgürlük duygusunu yaşamak üzere bir başına Elmadağ'dan Ankara şehrine bakmasını tavsiye ederim.

Eymir Gölünden Elmadağ görünümü, mulasah, Aralık 2013

"Elmadağ'da emekli olduğumu anladığım gün", mulasah, 14 Mayıs 2019

- 2) Dağdaki ilk çalışma günümde dikkatimi çeken en önemli şey, aşırı otlatma ve küçükbaş hayvan sürülerinin oradan oraya koşuşturulmasıydı.

Bir diğerk dikkatimi çeken şeyde, köy sığır sürülerinin genetik yapı, Vücut Kirlilik Skoru 4,5 (1 temiz, 5 aşırı kirli üzerinden) ve Vücut Kondisyon Skorlarının 1,75 (1 çok zayıf, 5 aşırı yağlı üzerinden) Türkiye ortalamalarıyla uyumlu olmasıydı. Nerdeyse gördüğüm tüm sığırlar, barındırıldıkları ahırlar ve yemlemeye bağlı olarak kış boyunca şiddetli refah yetmezliği yaşadıklarıydı. Şiddetli refah yetmezliğinin yaşandığı bir ortamda da genetik ıslah çalışmalarından bahsetmek, ne kadar doğru olur emin değilim. Ancak yine de Yaylabağ ve Yakupabdal köyleri yakınlarında köyün sığır sürüsü dışında otlatılan Holstein ve Simental ırkı ineklerinin yaklaşık %80'inde yanlış tohum seçimine bağlı meme başı uzunluk skorunun 8 olduğunu da (meme sağlığı sorunlarına yol açan uzun ve kalın meme başlılık) belirtmeliyim.

- 3) Elmadağ'da 9 Temmuz 2019 tarihinde yaklaşık 40 km yol yürüdüm. Yol boyunca, çayır-meralarda hayvanların yiyebileceği otların maksimum %50'ye kadar otlatılması gerekirken, %90'nın üzerinde otlatıldığını, %50 olan otlatma limitinin tahrip edici seviyede aşıldığını net olarak söyleyebilirim.

Yakupabdal köyünde sürüsünün başında olan Hacı isminde bir çobana, yaylım sahalarında aşırı sayıda koyun olduğunu söylediğimde, Çobanda bana, *"Eskiden bizim köyde 45 sürü koyun vardı, şimdi 15 sürüye düştü. Dağ evleri/emlakçılar, askeri bölge, taş-kum ocakları Elmadağ'ı işgal etti"* dedi

Hayvanların yiyebileceği otlardan kıyıda köşede kaldığı için çiçeklenme veya tohum bağlama şansı bulanların oranının %0,1'ler seviyesinde olması, çobanların *"yağış geç oldu"* demesiyle açıklanamaz. Durumun ne kadar vahim olduğunu bildiklerini veya bilseler bile kabulleneceklerini sanmıyorum. Çünkü çoban ya da yetiştiricilerin hiçbiri, ideal bir mera sahası ve otlatma düzeninin yararlarını görüp, test etmemiş. Görüp, test etseler bile mevcut mera kullanım biçiminde (yönetiminde), rasyonel bir değişikliğin olabileceğine asla inanmıyorlar (gözleri kurtarıcı aramakla meşgul).

Elmadağ'da sürülebilir hemen hemen her nokta sürülmüştür. Pullukla sürülemeyen noktalar ise aşırı otlatıldığından doğal flora hakkında yeterli bilgi edinme imkanı bulunmamaktadır. Sadece tarla alanları arasında sınırı belirleyen şeritler ve tel örgülerle koruma altına alınan çok küçük araziler, dağdaki orijinal bitki florası (klimaks vejetasyon) ve mera sezonu hakkında sınırlı da olsa fikir vermektedir.

- 4) Eskiden tırpan veya orakla biçilmiş geniş çayır alanların sadece 3 küçücük noktasında (toplamda 30-40 dönümü geçmeyen alanda) biçim yapıldığını gördüm.

5-6 parselde de tel örgülerle çevrili otlamaya karşı korunan ancak biçilmeyen özel mülk-araziye rastladım. Geçmişte uzun yıllar bahar aylarında korunarak, yazın kışlık ot için biçilmiş çayırlar, yaklaşık 30 yıldan beri yaz-kış aşırı bir şekilde otlatılmaktadır. Bu durum Elmadağ'da yem değeri olan bitkilerde tohum saçımını, gelişimi-üremeyi (vegatif ve genaratif) felce uğratmış, su, toprak ve biyokütle (likenler, yosunlar, mantarlar, mikroorganizmalar, böcekler, sürüngenler, kemirgenler, kuşlar, çalı-ağaç dahil bitkiler) kayıplarını ise trajik düzeyde artırmıştır.

5) Geçmişte yer yer sabanla sürülmüş aşırı eğimli tarlalar, günümüzde traktörle/pullukla sürülmesi imkansız olduğundan otlatılmaya terk edilmiş. Ancak bitki örtüsü son derece zayıf olan bu alanlar, çok uzaktan bile kendini elle vermektedir. Bu izlerin kapandığını, yani orijinal mera haline (klmaks vejetasyona) dönmesini görmeme, sanırım 300-400 yıl ömrüm de olsa yetmeyecektir.

6) Ahıboz, Günelan, Karaali, Beynam, Tolköy, Tohumlar, Kömürcü, Karahasanlı, Evciller ve Tekke Köyü sahalarını ayrıca değerlendirecek olursam. Ankara'dan bakınca Elmadağ'ın arka/güney yüzündeki tahribat, ön/kuzey yüzündeki tahribatı aratmıyor. Beynam Ormanı Koruma Sahası hariç durum çok kötü. 2019 yılı sonbaharında sürülmüş bir çayırılık-sulak alanda, leylek, koyun ve sığır sürülerini Mayıs 2020'de birlikte karınlarını doyurmaya çalışırken görmek, kahrediciydi. Bir veteriner hekim olarak Tarım Bakanlığında 30 yıl çalışmış olmaktan utandım. Yok edilmiş geniş orman sahalarıyla, aşırı otlatılmış yamaçlarla ve yer yer geçmişin su değirmenleri izleriyle karşılaşmak ise korkutucuydu.

"devlet eliyle toprak ve su tahribatı" , Elmadağ'ın güney yüzeyi Bala köyleri, mulasah, mayıs 2020

7) Elmadağ'da aşırı otlatmaya (aşırı otlatma; otlanabilir mera sahalarında hayvanların yiyebileceği ot/yem bitkisi miktarının %50'nin altına düşmesi) yol açan başka bir neden de çobanların sürü ve mera yönetim biçimidir. Çobanlar günlük

yetiştirebilseler kendi köy sınırları dahilinde her noktayı sürülerine otlatmak istiyorlar. Sanki Elmadağ'daki çayır-mera bitkileri 9 canlı, saatler içerisinde gövde ve yaprakları yeniden çıkıyormuşçasına her gün en az 9-10 km yol kat eden 3 ayrı sürü tarafından otlatılabilmektedir. Bu şekilde otlatıldığını gördüğüm sapa mera sahalarını, ne olur ne olmaz diye de defalarca kontrol ettim. Hayvanların yiyebileceği bitkilerin güneş paneli gibi yegane enerji üreten yaprakları (fotosentez) hayvanlar tarafından yalanıp yutulduğu için, durum her noktada karanlıktı. Bitkilerin gelişmesine izin verilmemesi nedeniyle, çayır-meraların yıllık yem üretim gücünün en az %50'sinin kafadan heba edildiği görülmektedir. Somut anlatımla 2 ton ot verebilecek bir mera sahasından, düşüncesizlikten 1 tondan az verim alınmaktadır.

Çalışmalarında yetiştiriciye yaptığım münavebeli otlatma önerisinin, boş bir gevezelik olduğunu, tüm mera alanları bir bir yüzüme vurdu. Meğerse bu topraklarda fotosentez işlemi, sadece okullarda baş belası bir sınav sorusuymuş. Yazdıklarımın yerin dibine girdim. O saatte yetkim ve hakkım olsa Bakanlığın resmi web sayfasında yayınladığım münavebeli otlatma önerisinin altına, kocaman harflerle binlerce kez özür notunu iliştiirmek isterdim. Sanki çobanlar koyun sürülerini; önde keçiler, ortada eşekler, sağında-solunda köpeklerle Elmadağ'ı boydan boya, her gün defalarca ayaklar altında çiğnemekle görevlendirilmiş gibi güdüyorlar. Bu sürüler arası rekabetçi durum hayvanları inanılmaz düzeyde yormakta, yorma nispetinde de yem bitkisi tüketimini, toprak ve bitkinin ayaklar altında çiğnenmesini arttırmakta, bitki gelişimini ve üremisini ekstradan baskılamaktadır.

8) Genel olarak erken ilkbaharda ve yağışlı havalarda koyun sürülerinin merada nispeten hareketli oldukları, sıcaklarda ve sonbaharda ise nispeten yavaşladıkları bilinmektedir. Ancak Elmadağ'da ki yaylım sahalarında yeterli yenilebilir ot olmadığı için hayvanlar çoğunlukla aç kalmakta (sürülerin yaygın bir şekilde sığır kuyruğu, deve diken, kuşburnu gibi bitkileri bile yemek zorunda kalması). Hayvanlar aç kaldıkça, meradaki rekabeti ve ot arayışı da artmaktadır. Karnını doyurma stresi de ekstra kalori ihtiyacı ve mera tahribatına yol açmaktadır. Küçükbaş sürülerin açlığını gidermek için aşırı mobilizasyonu, Yurtbeyi, Yaylabağ, Karataş, Yakupabdal, Bayındır, Kıbrıs, Kömürcü, Evciller ve Tekkeköy çayır-mera sahalarında ilkbaharda daha fazla olmak üzere yıl boyunca görülmektedir.

9) Elmadağ'da genel olarak yaylımdaki küçükbaş hayvan sürüleri, yaklaşık %95 koyun, %5'i ise keçilerden oluşturulmaktadır. Keçilerin koyunlara göre otlamada

seçici ve hareketli olması, yamaçlara, çalı, ağaç ve taşlık alanlara yönelmesi, sürü olarak öndekini takip etme içgüdüsüne sahip koyunları da fazladan hareketlendirmektedir. Oysa koyunlar keçilerin tam tersine yamaç ve taşlık olmayan serin bölgelerde, az hareketle, fazla ot seçmeden düzenli otlama içgüdüsüne sahipler. Bu durum koyunlarda ekstra kalori/yem ihtiyacını doğurmaktadır. Dolayısıyla sürülerde koyun ve keçilerin birlikte yayılması, totalde koyun sahiplerini gelir kaybına uğrattığı gibi, merada özellikle de yamaçlardaki bitkilerde (çalı-ağaç, geven dahil) ekstra tahribata yol açarak, erozyona da zemin oluşturmaktadır.

10) Elmadağ'da yaylımdaki sürüleri büyüklüklerine göre farklı mevsim ve sıcaklık ortamında gözlemledim. Elmadağ'da 70-80 baştan başlayan sürü büyüklüklerinin analı-kuzulu yaylım dönemlerinde yer yer 1.000 başın bile üstüne çıktığı, mera kalitesine göre yaylımda ideal gibi görünen 250-350 baş sürü büyüklük sınırının çoğunlukla aşıldığı, sürü büyüdükçe de hareketlenmenin arttığı izlenmektedir. Yetiştiricilerin çoban maliyetlerini düşürme uğruna, sürü büyüklüğü oranında artan bireysel takipteki zorlukları, enerji/performans kaybı ile mera tahribatını genellikle hesaba katmadıkları gözlemlenmektedir.

11) Dağda rastladığım neredeyse tüm koyun-keçi sürüleri, kuzu-oğlağı içinde güdülmekteydi. Kuzu-oğlak gelişimini olumlu etkileyen bu durumun, anne vücut kondisyonunu, meme sağlığını dolaylı yoldan da döl verimini olumsuz etkilediği bilinmektedir. Özellikle damızlık olmayan erkek kuzu-oğlakların yoğun besiyeye alınarak, meradaki yükün hafifletilmesi yönünde yetiştiricilere tavsiyede bulunmanın son derece naif bir öneri olacağını bildiğimden sahada ağzımı açamıyorum. Analı-kuzulu otlatmanın aynı zamanda sürü büyüklüklerini, sürüde hareketliliği ve gürültüyü ciddi oranda artırdığı izlenmektedir. Ancak çoban köpeklerine karşı beni uyardığı için, söz konusu gürültüyü çok sevdiğimi de eklemeliyim.

12) Elmadağ'da büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar sanki kış uykusuna yatıyormuşçasına, bütün çayırlar Mart-Temmuz döneminde de otlatılmaktadır. Oysa sıcak ve yarı kurak iklime sahip coğrafyalarda bitkilerin vejetasyon süresi çok kısa olduğundan, çayırlar (hayvanların kışlık kuru ot ihtiyacı için biçime uygun sahalara) mutlaka ilkbahar döneminde otlatmaya karşı korunarak yazın hasat edilmesi, biyoçeşitliliğin korunması ile birlikte hayvan yetiştiriciliğinin olmasa olmazıdır. Ayrıca biçim sonrası dönemlerde çayır sahalalarında kısmen beliren ham protein ve A vitamini yönünden zengin yeşil otların, kıraç sahalarda kurumuş otlardaki yüksek

oranda lignini (sindirilmeyen/odunumsu selüloz) kısmen dengeleyerek, bir nevi yaylımdaki hayvanların kuru taş gibi ekmeğine katık olduğu da bilinmektedir.

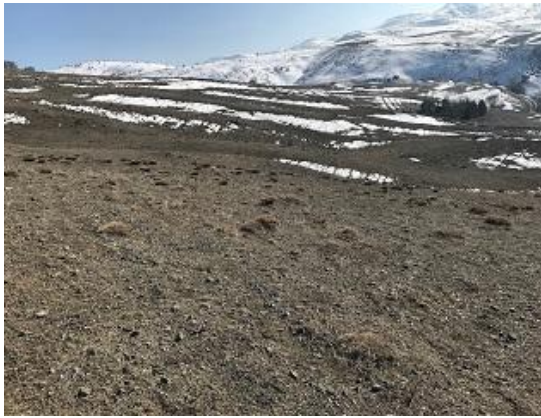
Her şeyden evvel de çayırlar, yaşamın ön koşullu tatlı su rezerv alanlarıdır. Suyun kalitesini ve miktarını belirleyen de toprağın üstündeki bitki örtüsü ve yosunun sağlıklı olmasıdır. Kısaca çayırlar ve sulak alanlar, envaiçeşit canlı için yaz kış kurulmuş bir yaşam sofrasıdır. Yaşadığımız bozkır coğrafyasında, çayırlar bizim için 1.derecede sit alanı olmak zorundadır. nokta. Sürülmesi, yapılaşmaya, ulaşım, ormana, madene açılması, aşırı otlatılması, baraj sularına gömülmesi kabul edilemez bir hoyratlıktır. Çayırların üstüne okul, hastane, cami de mi yapmayalım demek, gelecek nesillerin çevre ve gıda güvenliğini hiçe saymak demektir.

13) Ruminantlarda kaliteli çayır otunun yerini tutacak başka bir yem maddesi, dünyada yoktur. Çocuklar için süt neyse ruminantlar (geviş getiren hayvanlar) içinde çayır otu odur. Sığırlar, koyunlar ve keçiler için 12 ay boyunca özellikle de gebeliğin son iki ayı ile doğum sonrası ilk iki ayında kaliteli kuru çayır otu yaşamsal önemdedir. Bu dönemlerde genellikle kış ve erken ilkbahar dönemine denk geldiği için de maalesef hayvanlar beslenme açısından yetersiz ve dengesiz olan sap/saman + kesif (tahıl ve/veya fabrika yemi) yemlerle beslenmektedir. Bu yemleme sisteminin başta beslenme ve metabolik hastalıklar olmak üzere birçok hastalığa yol açtığı, Elmadağ'da fazlasıyla görülmektedir. Hayvanlardaki sağlık sorunları da yetiştiricileri gelir kaybına uğrattığı gibi çevre ve gıda güvenliği açısından da ciddi risk teşkil etmektedir. Bu hastalıkların tek dermanı da her öğün yemlikte bulunması gereken kuru ottur. **Kuru çayır otu olmadan, hayvanın sağlığı da verimi de veteriner hekimle, ilaçla şimdiye kadar korunmadığı gibi bundan sonrada korunamayacaktır. Nokta.**

14) Hayvan birimi nispetinde çayırların otlatılmayıp, ek besleme ihtiyacı olan dönemlerde hayvanlara yedirilmek üzere biçilmesi halinde, toprağın ve suyun korunmasıyla ancak sürdürülebilir bir yetiştiricilik mümkün olabilmektedir. Çayır otunun toprağın, suyun, hayvanın ve halk sağlığının yegane anahtarı olduğunu bilen Elmadağlı dedelerin mezarlarında rahat uyuduklarını sanmıyorum. Ancak Elmadağ'a kuş uçuşu 5 km mesafede olan Başkent Ankara'da cahil ama bilgiç, sorumlu ama sorunlu, yetkili ama yetkinsiz bürokrat ve iktidar sahiplerinin "*devletime hizmet ediyorum*" söylemiyle, koltuklarına çok rahat bir şekilde yapıştıklarına şahidim. Devlete hizmet ettiğini söyleyerek kendisine dokunulmazlık ve üstünlük sağlayanlar,

sanırsın ki halkın hazinesinden beş kuruş maaş almadan, halkı için sırtında taş taşıyorlar. Başkent Ankara'da şimdilik tek ümidim, kadim zamandan beri ebediyete intikal etmiş Elmadağ'lı dedelerin, bastonuyla mezarlarından çıkıp, sularına, topraklarına, çayırlarına, ağaçlarına ve hayvanlarına yeniden sahip çıkmasıdır. Çünkü ancak nasırlı eller; temiz suyun, bir kap yoğurdun ve bir ekmeğin kıymetini bilir.

- 15) 16 Ocak 2020 tarihinde güneşin karları erittiği meraların güney yüzlerinde, Karataş köyünde 5, Yaylabağ köyünde (bölgede en az otlatma şiddeti görülen) ise 2 sürüye denk geldim. Koyunlar dışarıda ot/yem bulamadığı için, bitkilerin köklerine kadar inmiş, keçiler gevenle ve bulabildikleri çalıları kemirerek idare ediyor. Hayvanlar devrilmiş bir ağacın genç filizlerini dibinden, güçlerinin yetmediği dallarını ise kabuğunu soyarak tüketmiş, kökünü de çobanlar ısınmak için yakmış. İliklerine kadar tarumar edilmiş bir mera sahasında söyleyebildiğim tek şey, bir an önce çöl olsa da yaşadığı bu işkenceden/trajediden kurtulsa diye dua etmek oldu. 16 Ocak 2020 tarihinde meranın halini ve aç sürüleri görünce, kamu binalarında kapısında sekreteri, makam arabası, yumuşak ve sıcak koltuklarında oturan sorumsuz ve yetkinsiz yetkililere, Elmadağ'ın bu buz gibi havasından bir şeyler savurdum.

"meradaki bitkilere kışın bile rahat yok", Çankaya-Karataş köyü/mahallesi, mulasah, 16 ocak 2020

- 16) 12 Mart 2020 tarihinde Elmadağ'daki 24 km'lik Yakupabdal-Bayındır-Tekkeköy-Evciller-Kömürcü-Karataş köylerine ait mera yürüyüşüm, her tarafta karın altından bir mum alevi gibi çıkan Ankara Çiğdemlerini saymazsam, başından sonuna kadar üzüntülü geçti. İnanılmaz düzeyde kuzu kayıpları yaşandığı görülüyor. Anaç koyun sağlığı ve refahı tam bir felaket. Ağılda tutulmuş tek bir sürüye, Yakupabdal köyünde rastladım. Yaylımda gördüğüm tüm sürülerde doğum sonrası metabolik hastalık belirtisi gösteren hayvanların sayısı %80-90'lar seviyesinde (doğum yapmış şişeklerde nispeten az görünüyor). Hayvanların tamamı aç biilaçtı. Kar tutmayan

güney yüzeyler kış boyunca otlatılmaya çıkarılan sürülerce tepilmiş. Toprağın üstünde bir bitki kırıntısına (sığır kuyruğu hariç) rastlamak neredeyse imkansız. Kuzey yüzeyler kardan ve buzdan kurtulur kurtulmaz, bitkilerin filizlenmesine izin vermemek için sürülerin hücumuna uğruyor. Sürüler ıslak zeminde gece donan, gündüz çözülerek havalanan bitki köklerini ayaklarıyla çiğneyip, cımbız gibi ağızlarıyla yiyebildikleri bitkileri kökünden sökerek açlıklarını bastırmaya çalışıyorlar. 24 kilometrelik yolun yaklaşık 6-7 km'lik zirve kısmı karla kaplıydı. Yol boyunca merada uzak-yakın toplam 16 küçükbaş hayvan sürüsü saydım. Merada tek bir büyükbaş hayvana rastlamadım. Çoban köpeklerinin hiçbirisi saldırgan değildi. Sarı renkli Ankara Çiğdemleri mum alevi gibi karları alttan erittiği için, Elmadag'da, tüm çeşmelerden gürül gürül lezzetli su akıyordu. Kırlarda yaz-kış rastladığım çeşme ve pınarlardan çalışmalarımın gereği olduğu kadar, Ruhuma ve yaşama karşı geliştirdiğim bir şükran 🙏 ifadesi olarak, hep bir yudum da olsa su içirim.

"Toprak ve su elden gidiyor, hayvanlar hasta", Elmadağ, mulasah, 12 Mart 2020

- 17) 27 Nisan 2020 günkü çalışmamda sevindirici olan Mart-Nisan aylarının yağışsız ve nispeten sıcak geçmesinin, dağda kuzu gelişimlerini şimdilik olumlu etkilemesiydi. Bu vakitte dağda hiç kar kalmadığından, 2019 yılına göre çeşmeler bir hayli cılız akıyor. Bok/gübre böceği (dung beetle) beslenme aktivitelerinin sabah dışkısını öğleden sonra ortadan kaldıracak kadar aşırı olması, hayvanların beslenmesini analiz etmemi ciddi oranda baltaladı.

Gün boyunca rüzgar altında 2019 yılındaki aşırı otlatmanın toprağı bir su samuru kürkü gibi kaplayan Alpin bitkilerde yarattığı tahribatın sonuçlarını, Elmadağ'da görmekten bitap düştüm. Kıyafetimin stnde Hyalomma türü keneyi akşam evde fark etmeseydim, doğrudan kanepede uyuyacaktım. Bitap bir şekilde zar zorda olsa yapabildiğim kişisel temizliğimden sonra a biilaç, baş ağrısıyla kendimi yatağa atabildim. Kim demiş beyaz ve renkli çamaşırlar ayrı ayrı yıkanır. Eğer Hyalomma türü keneyi evinize kadar sırtınızda taşımışsanız, çanta, mont, pantolon, tişört, çorap ve i çamaşırları aynı anda yüksek ısıda yıkmayı unutmamalısınız, derim. Kıyafetler açısından sonuç kötü de olsa sağlığım yerinde.

18) Ankara'da 2020 yılı Haziran ayının ilk haftasında başlayan ve aralıklarla devam eden yağışların sonuçlarını izlemek üzere, 15 Haziran tarihinde Elmadağ'ın kuzey ve güney yüzünde adım adım 32 km'lik mera yayılım sahasını inceledim. Dağda 10 gün önce başlayan aralıklı yağışın ardında ilk defa koyun sürülerinin ot peşinde hararetle koşmadıklarına şahit oldum. Yürüyüş rotamda, yer yer mantar toplayıcılarıyla da karşılaştım. 60 yaş civarında yerli halktan bir mantar toplayıcısı, 4 saate toplayabildiği 2-3 adet mantarı göstererek; *"Geçmişte bu mevsimde, meradaki ot boyunun diz boyu yüksekliğinde olduğunu, 25-30 yıl önce böyle bir yağış sonrası 2 saate gezdiği bu alanın (TRT Kulesinin 500 mt güneyinde) yarısında en az 5-6 kg mantar topladığını, üstelik çok lezzetli olmayan mantarları toplamaya bile tenezzül etmediğini"* söyledi. Mantar toplayıcılarıyla, yerli yaşlı çobanların bitki örtüsü hakkındaki söylemleri birebir örtüşmektedir.

19) Kronolojik olarak Elmadağ'da meraların durumu nedir? Sorusuna vereceğim kısa cevaplar; 14 Mayıs 2019 tarihinde koyunlar aşırı eğimli kuzey yamaçlar hariç, hiçbir noktada yem değeri olan otların boylanmasına izin vermemekte. 9 Temmuz'da yem değeri olan otlar bitmiş. 8 Ağustos'ta bütün yük anız tarlalarına binmiş. 16 Eylül'de tek kelimeyle meralar ve anız sahaları tıraş edilmiş, hem de öyle 3-5 bıçakla değil, sürüsüne bereket bıçakla kazınmış. 24 Ekim'de mera ve anız sahalarındaki yem bitkileri cımbızlanmış. 28 Kasım 2019'da durum betterin de beteri. 16 Ocak 2020'de betterin vahşeti. 12 Mart 2020'de vahşetin vahşeti. 27 Nisan'da sürüler kuzularla birlikte, karın tamamen kalktığı dağda, kafasını yerden kaldıran otu bulmak için tam gaz yol tepiyor. 08 Mayıs'ta hayvanlar yarı tok, yarı aç boyuna dolaşmaya devam ediyor. 15 Haziran 2020'de hele şükür, küçükbaş hayvanların 15 gündür süren yağışlar sayesinde nispeten doyduğuna ve sakinleştiğine ilk kez şahit oldum.

"Ağustos başında anızın hali, hayvanlar yazında aç", Elmadağ, mulasah 8 Ağustos 2019

20) Elmadağ'da küçükbaşların çoğu kulak küpesiz merada aç biilaç ot peşinde koşuşturulurken, Ankara şehir merkezindeki Tarım Bakanlığı'nda veteriner ilaç takip sistemini ve küçükbaş hayvan ıslahını konuşmak, daha çok sırtında ropdöşambır altın kazmayla yazının yüzüne hıyar ekmeye benzemektedir.

21) Elmadağ'da günlük çalışma yürüyüşlerim esnasında tesadüfen karşılaştığım ortalama 4-5 koyun sürüsünde Vücut Kondisyon Skorları (VKS) arasında ki farklar $\pm 0,5$ puandan fazla değildi. Yalnız Mart 2020 de karşılaştığım bazı sürülerde VKS farkı $\pm 1,00$ 'di.

Tesadüfen Karşılaştığım Koyun Sürülerinin Vücut Kondisyon Skorları (VKS)

Tarih	Sürülerin Ortalama VKS (1 çok zayıf, 5 aşırı besili)
14 Mayıs 2019 (dağda az da olsa kar vardı)	1,75
9 Temmuz 2019	2,00
8 Ağustos 2019 (yıllık ortalamanın üzerinde yağış)	2,50
25 Ağustos 2019 (anız dönemi)	2,75
16 Eylül 2019	2,50
24 Ekim 2019	2,25
28 Kasım 2019	2,25
20 Ocak 2020	2,25
12 Mart 2020	1,50
27 Nisan 2020 (bahar yağmurları daha yağmadı)	2,00
08 Mayıs 2020	2,00
15 Haziran 2020 (öncesinde 10 gün boyunca aralıklı yağış oldu)	2,25

22) 9 Temmuz 2019 da Tekke köyü yaylım sahasında gördüğüm sığır sürüsü yaklaşık 140 baştı. Nerdeyse tamamına yakını çakıl ve taşlık zeminde uzun yürütmeye bağlı ayak sorunları yaşadıklarına dair izler taşıyordu. Çünkü köyün etrafındaki tüm sürülebilir çayır-meralar çoktan tarlaya dönüştürüldüğü için hayvanlar günlük yaylıma çıkışta ve dönüşte uzun yol kat etmek zorunda bırakılmış. Sürü yaklaşık %70 Yerli Kara, %25 yerli melezi ve %5'i kadar saf küçük cüsseli Montofon ve Simental görünümlü sığırlardan oluşmaktaydı. Sürüde en zinde ve formda olanlar, açık ara saf Yerli Kara sığırlardı. Düve ve ineklerden oluşan sürüde erkek hayvan yoktu. Sürünün ortalama VKS'si 2,5, sağmal ineklerin meme dolgunlukları ise son derece düşüktü.

Sürü bireylerini tek tek iyi düzeyde takip edecek kadar işini seven iki genç çoban, ot kıtlığından ve sığırları uzun süre yürütmekten şikayetçiydiler. Özetle söyledikleri;

"Köydeki kültür ırkı verimli hayvanlarla, buzağı ve danalar sürüye katılmıyor. Köyün etrafında bulunan ekinler hasat edilirse, dağa geldikleri gibi taşlı ve uzun yol yürümeyecekleri için sürünün ayak problemleri ortadan kalkacaktır. O dönemde hayvanlar daha iyi gelişiyor. Bindiğim katırın tırnağı bile bozuldu, ekin otarması döneminde bunu dağa salıp, bir katırım daha var ona bineceğim. 8 ay boyunca (yıllık yaylım süresince) 27.000 TL' ye sığirtmaçlık yapıyoruz". Kafalarında Ankaragücü ve Gençlerbirliği şapkası olan genç kardeşler sağ olsunlar dayılarını çaya davet ettiler. Ancak yolum uzun olduğu için kabul edemedim.

Temmuz 2019

"Elmadağ hayvanlar zayıf ve yorgun", Eylül 2019, mulasah

24 Ekim 2019 tarihinde aynı sığır sürüsü bireylerinden gece gündüz dağda kalan yaklaşık 25 başın ortalama Vücut Kondisyon Skoru (VKS) 2,25 düşmüştü. Sığırların neden zayıfladığını sığirtmaca sorduğumda "Dayı; yağmur yağmadı, yeşil ot olmadığı için hayvanlar biraz zayıfladı" şeklinde cevapladı.

16 Eylül 2019 tarihinde TRT Elmadağ Kulesi/Vericisi güneyinde (Evciler Yaylası) gördüğüm gece gündüz dağda kalan 15 baş yerli ve melezi bir yaşından büyük erkek-dişi danaların ortalama Vücut Kondisyon Skoru 2,5. Dağdaki genç hayvanlar belli ki büyümek için gerekli olan ham proteini ve enerjiyi alamamışlar. İşkembeleri tıka basa lignin dolu (dolu-sarkık karınlı), dışkıları ise sindirilememiş lif demetiydi.

16 Eylül 2019 tarihinde akşam gün batımı patikadan Karataş köyüne inerken rastladığım, sahibi eşliğinde yaylımdan dönen değişik yaş grubundan yerli melezi 7 baş sığırın tamamı çok aç, zayıf (VKS 2,00) ve ayakları sert zeminde uzun yürümekten perişandı.

Sonbahar aylarında merada rastladığım taze büyükbaş hayvan dışkılarının tamamı, sanki Elmadağ'da hayvanların günlük tezek üretimi için güdüldüğünü söylüyordu. Nitekim 2020 yılı Haziran ayındaki uzun süreli yağmurlar sonrasında, bütün kış ve bahar boyunca bütünlüğünü kaybetmemiş büyükbaş hayvan dışkıları üzerinde gelişen mantarlar, lignin/sindirilmemiş lif içeriğinin boyutunu açıklamaktadır.

Ekim 2019

" tezek üretimi için yaylım"

Haziran 2020, Elmadağ mulasah

27 Nisan 2020 de dağda gördüğüm Tekkeköy sığır sürüsünün Holstein melezlerinde VKS 1,75, Montofon-Yerli Kara melezlerinde 2,00, Yerli Kara'larda ise 2,5. Sığırların rumen dolgunlukları VKS ile doğru orantılıydı. Bir başka ifadeyle akşam köye dönmekte olan bu sürüdeki hiçbir sığırın tam olarak doyduğunu söyleyemem. Tokluk seviyeleri, beden/sağrı yüksekliği ile ters orantılıydı. Tüm ineklerin meme dolgunlukları zayıftı. 2020 yılında 55-60 yaşlarımda bir sığırtaç eşek sırtından hiç inmeden sürüyü idare ediyordu.

27 Nisan 2020 de sabah yaylıma çıkan Yaylabağ köyü dışı sığır sürüsünde Holstein melezlerinde daha şiddetli olmak üzere, uzun ve sert zeminde yürümeye bağlı ayak sorunlarının yaygın olduğunu gördüm.

Durumu toparlayacak olursam. bu bölgedeki çayır-meraların ortalama yem üretim gücü, mevcut hayvan sayısına ancak 1,5 ay kadar yetebilmektedir. Hayvanlar yaklaşık 10-11 ay boyunca yaylım sahalarında dolaştırıldığı için de bunun 9 ayını açlık ve buna bağlı sorunlarla boğuşarak geçirmektedir.

23) 16 Eylül 2019 tarihinde dağdaki otlatma şiddeti ve sürülerin ortalama VKS değerleri üzerinden Elmadağ'ın zirvesindeki koyun yatak yerinde kendimce bir ara değerlendirme yaptım. Değerlendirmemde; Kömürcü, Evciller, Tekkeköy, Kıbrıs, Bayındır, Yakupabdal, Karataş, Yaylabağ ve Yurtbeyi köylerinin toplamında tahminen 25.000 civarında olan küçükbaş hayvan mevcudunun 1.000 başa (anaç üç sürü) düşürülmesi. Ayrıca dağdaki farklı rakımlarda olmak üzere mevcut 10-11 ay

boyunca yapılan otlatmanın 4 ayla (1 Mayıs-1 Eylül) sınırlanmasının doğru olabileceğini düşündüm.

Ancak 12 Mart 2020'de Elmadağ'da mera ve koyunların durumu ile çoban ve koyun yetiştiricilerinin yaklaşımını görünce, 1.000 başlık anaç fikrimin kesinlikle doğru olmadığını anladım. Çayır-meralarda otun yeşermesine ve kökleşmesine asla izin vermeyen ve de asla vermeyecek olan bir yetiştiricilik ve kamu yönetim düzenini dağın her noktasında net olarak gördüm. Fotosentez, su, toprak, enerji-besin ve yaşam arasındaki denklemden/döngüden bihaber, acımasızca yürütülen faaliyetlerin ağır sonuçlarına şahit oldum. *"Ortak kullanılan bir alanda herkes kendisi için iyi olanı yapar. Ama sonucunda paylaşan kaynağı tüketerek veya bozarak kendisine ve tüm müştereklere zarar verir."* William Forster Lloyd 1833 ve Garrett Hardin, 1968. Yaklaşık 200 yıl önce tespit edilen ortak malların/varlıkların trajedisi, Başkent Ankara'nın çeperlerinde yaşanmaya devam etmektedir.

İki yıllık çalışmam sonucunda sahip olduğum net kanı; Başkent Ankara'nın karanlıktaki başucu suyu olan Elmadağ'da bir tek küçükbaş hayvanın yetiştirilmesine bile izin verilmemesidir. Bölgenin tamamının doğal rekreasyon, Ankara Armudu yetiştiriciliği, kuru çayır otu üretimi, ilk ve orta öğretim öğrencileri için uygulama sahası ve içme suyu rezerv alanı olarak ele alınmasıdır. Elmadağ'ın doğu, batı ve orta (Yakupabdal köyünün üstü) kısmında olmak üzere sadece 3 noktasında (hafta sonu ve resmi tatil günlerinde çalışmama koşuluyla) taş-kum ocağı faaliyetine izin verilmesidir. Saçmaladığımı hissettiğim bu noktada, nedense Engin ERSAN arkadaşımın bana kızdığında sık sık söylediği *"De git işine Hüseyin, sen uzayda mı yaşıyorsun?"* sözü aklıma gelir.

- 24) Bölgenin nerdeyse tamamında hayvanın temel ihtiyacı olan kuru çayır otu, yonca, reygras gibi kaliteli kaba yemlerin yerine, hayvanın altına altlık olarak serilmesi gereken tahıl sapı/saman kullanılmaktadır (hatta hayvanlara yeterince sap/saman verildiğine bile emin değilim). Sadece bir işletmenin yem deposunda kuru yonca balyası gördüm. Bölgede yem bitkisi ekilişi ve çayır biçimi yapılmadığına göre, şayet mahzenlerde yetiştirilmemişse o da başka yerden getirilmiş denilebilir.
- 25) Çalıştığım bölgelerde gördüğüm eski ve yeni hiçbir ahırda, bacadan kirli hava çıkışı için gerekli olan çatı eğimi (%26-35) ile aşağıdan kirli havayı, çatıya-bacaya itecek, temiz hava girişleri yoktu. Yani gördüğüm ahırların tamamı havasız ve rutubetliydi.

26) 8 Ağustos 2019 tarihinde Karataş, Yaylabag ve Mühye köylerine ait arazi sahalarını inceleyerek, Mühye köyünde kurulu olan kurbanlık hayvan pazarına uğradım. 1 saate tüm padokları hızlıca kolaçan ettim. Kültür ırkı hayvanı, ıslah edilmiş hayvan olarak görme anlayışının sonuçlarını izledim. Ülkemizde genetik ıslah çalışmasının (net merit) olmadığını, kulak küpelerinde nerdeyse her ilden kodlar taşıyan hayvanların dış görünümüne bakarak söyleyebilirim. Sayısız padoktaki hayvanlardan, sadece Kars ilinden yerli melezi danalar ile Çankırı-Şabanözü ilçesinden Akkaraman ırkı kuzuların genetiklerini beğendim. Şabanözü'nde ki yetiştiricinin aynı zamanda bakım ve beslemesine de hayran kaldım. Kurbanlık pazarında bile kuzuları mutluydu. Yetiştirici Alman Büyükelçiliğinden emekliymiş, daha fazla soru sormadan, iki kez elini sıkarak, teşekkür ettim.

Bu çalışma gününden sonra YouTube kanalında, yurt genelinde il-ilçe hayvan pazarlarına getirilen hayvanların genetikleri ile bakım ve beslemelerini düzenli olarak takip etmeye başladım. Pazarlarda, buzağı döneminde kötü bakım beslemeye maruz kalmış ve genetik kapasitesi düşük hayvan görüntülerinin %90'lar seviyesinde olduğunu gördüğümde, besicilerin niçin yurtdışından besilik erkek sığır tercih ettiklerini çok daha iyi anladım. Ayrıca medya görüntülerinde yetiştiricilerin para kazanmadığı yılları, kıstığı bakım-besleme masrafları ile hayvanlarının bedenlerine kötü bir şekilde kazıdığı izlenmektedir.

27) Bayındır Köyü Ulupınar Mevkisinde mutlak mera alanı olarak kalması gereken bazı alanlar ağaçlandırılmaya çalışılmış, sonucunda da hiçbir fidan tutmadığı gibi merada tahrip edilmiş. Yine ağaçlandırılması gereken bir bölgede tutmuş olan ancak yeterince korunmadığı için özellikle bademler yem olmak üzere, sarıçam, karaçam ve sedir fidan ve ağaçları hayvanlar tarafından tahrip edilmiş. Anlaşılan dağda bilim yerine, birisinin aklına bir fikir gelmiş, fikri takip olmayınca, akıbeti film olmuş.

"ağaçlandırma sahasının akıbeti film olmuş", Elmadağ, mulasah 2019

28) Dağ sırtlarından, yerleşim yerlerine yaklaşıncı, köpek korkusundan rotamı hep daha güvenli belirlemeye çalışırım. Ancak Elmadağ Kayak Merkezinin kuzey-batısında ki evlerin arasında tel örgülerle bölünmüş bir gölcük görünce, oraya yönelerek, suyu tel örgülerle ayıran komşuluk hukukuna, yakından tanıklık ettim.

"suyu tel örgüyle bölen komşuluk hukuku" , Yakup Abdal köyünün güneyi, mulasah Temmuz 2019

29) Karataş Köyü çobanlarından birinin, sürüsüne yaklaşan başka bir sürüye ait çoban köpeğini, kendi köpeklerine kırdırmaya çalıştığını tepeden net olarak gördüm. Sanırım sürüler arası mera rekabetinin yanında, sürüler arası it dalaşı da var. Küçükbaş hayvan sürüleriyle birlikte dolaştırılan çok sayıdaki çoban köpeğinin bir nedeni de bu olsa gerek. Dağda kurt var mı? Var. Mart ayında köpeklerin ulaşamayacakları ücra ve ısısız noktalarda kar üstünde izlerine rastladım. Ancak hınca hınç küçükbaş sürüsü dolu bir alanda, kurtların sürü oluşturmaları mümkün değil. Dolayısıyla kurda karşı bir sürüde iki çoban köpeğinin yeterli olduğunu söyleyebilirim.

30) Adaletin uğramadığı Elmadağ'da adamı/dayısı olan çayır-merayı söküp tarlasına katmaya devam etmektedir. O güzelim bozkır merası bitkilerinin güçlü kökleri birçok noktada 2019-2020 yıllarında da ters yüz edilmiş. Binlerce yılda oluşan o muhteşem güzellikteki birbirine kenetlenmiş kökleri dışarıda görmek, o köklerin arasında yuva/yaşam/medeniyet kurmuş, devasa ölçekte mikroorganizma ve böcekleri hayal etmek, benim için bir haydudun 3-5 balık tutma uğruna, koca nehri kurutmasını görmek gibi bir şey. Elmadağ'da patikalarda çocukların pedal çevirmesini, yaşlıların ve yetişkinlerin yürüyüşlerini, gençlerin söğüt gölgesinde çimlerin üstünde koklaşmasını hayal ederken, ciğerim ve umudum kökünden sökülüyor. Dağda gezerken kafamda çizmiş olduğum soluklanma, yürüyüş, kros ve bisiklet rotaları bir bir siliniyor.

"kökünü kurut, yarın menüde taş-kum var", Elmadağ, mulasah 2019-2020

- 31) Kamuoyunda daha çok "2018 yılı imar barışı" diye anılan 3194 sayılı Kanunun geçici 16 maddesi (Ek: 11/5/2018-7143/16 md.) Elmadağ'da özellikle de Yakupabdal köyü sınırlarında çayır-meralarda (su yataklarında) talanı katmerleştirmiştir. Son bir yılda bile (Elmadağ'da çalışmaya başladığım 14 Mayıs 2019'dan bu yana) inanılmaz sayıda yeni yapı ve yenilerini de yapmaya dönük çayır-mera sürümleriyle karşılaştım. Elmadağ'ın 01.05.2019 ile 01.05.2020 tarihlerindeki iki ayrı hava fotoğrafının karşılaştırılması, "2018 İmar Barışının" ibretlik sonuçlarını sanırım ortaya çıkaracaktır (beni de laf salatası yapmaktan kurtarır) .

- 32) Ankara şehrinde cama sarılmış yüksek katlı bakanlık binalarının içerisinde, bol bol gerçekler karartıldığı için sanki bakanlık binaları ayna. Elmadağ'dan Ankara şehrine bak saçını tara. Bakanları, genel müdürleri, daire başkanları, bölge ve il müdürlükleri ile mülki idari amirlerini dışarıda olup biten hiçbir şey ilgilendirmiyor. Sanki devlet dairelerinde klimalı odalarda rahat rahat oturanların gözü ve kulağı kafasının üstünde değil de koltuklarında. O yüzden de makam koltuğuna oturanlar, hiçbir şey görmüyor ve duymuyorlar. Nasıl olduysa Ankara Orman Bölge Müdürlüğü ile Ankara Orman İşletme Müdürlüğü, Elmadağ'dan esen serin ve temiz havayı alabilecek Çankaya'nın en güzel yerine, kamu yararı adına konuşlanmasını bilmiş. İşte o yeri, hangi organlarını kullanarak bulduklarını, bir hekim olarak anlayamadım.
- 33) Ankara Tarım İl Müdürlüğünün 2015 yılında hazırlamış olduğu "[Tarımsal İl Rehberi'nde](#) Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliği ve Et Sığırcılığı" yatırımına dönük açıklamaları, Tarım Bakanlığı'nda egemen olan zihniyetin (bilim ve analitik düşünceden nasibini almamış, atış serbest, iflas kader anlayışı) açık kanıtıdır.

ANKARA'DA TARIMSAL YATIRIM İÇİN UYGUN SEKTÖR VE ALANLAR

SEKTÖR ADI	AÇIKLAMA
Tavukçuluk	İlin büyük yerleşim yeri olması, iklim ve coğrafi yapının uygun olması nedeniyle bu sektörde gerek et gerekse yumurta üretimine yönelik yatırımlar ön plana çıkmaktadır.
Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliği	İl genelinde 981.139 adet küçükbaş hayvan varlığı bulunmaktadır. İlde büyük meraların bulunması küçükbaş hayvan varlığını artırılmaya müsaittir.
Et Sığırcılığı	Uygun mera ve yem bitkisi üretim alanlarının mevcut olması, hayvancılık için uygun büyüklükte arazi varlığının olması ve işleme ve pazarlama sıkıntısının olmaması sektör için avantaj sağlamaktadır.

Kaynak <https://ankara.tarimorman.gov.tr/Belgeler/pdf/yatirimrehberi.pdf>, erişim Mart 2020

- 34) ABD ve Almanya'da hayvancılık işletmeleri, en çok kaç kuşaktan beri bu işi yaptıklarıyla övünür ve haklı olarak da geçmişindeki her kuşağı göğsüne takılmış bir yıldız gibi görür. Ülkemizde hayvancılığa sağlanan tarımsal desteklerin (hibe, destek, ucuz kredi, algı yaratma vb.) tahribatı ve verimsizliği daha da artırdığı Elmadağ'da açıkça izlenmektedir. Örneğin; sıfır faizli kredi var diye dolmuşçu, doktor, mobilyacı, tesisatçı, emekli asker gibi hiç ilgisi olmayan kişiler hayvancılık yapmaktadır. Bu durumun, katkı sunmadan sonsuz yararlanılabilen ortak bir merada tahribatı şiddetlendirerek (müştereklerin trajedisi), kuşaklar boyu hayvancılık yapan/yapacak yetiştiricilere telafisi imkansız zararlar vermektedir.

- 35) Elmadağ'da 2020 yılında benim yerime Evliya Çelebi dolaşsa sanırım aşırı otlatmayı şöyle anlatırdı. *"Elmadağ'ın her bir m²'sine içinde en az 6 köpek ve iki eşeğin olduğu bir koyun sürüsü düşmektedir. O her 1 m²'de de her gün dönüşümlü olarak 3-5 sürü otlamaktadır. Başında da taaa Afganistan'dan karın tokluğuna kaçak yollardan gelen Afgan çobanlar durmaktadır. Bütün bunlar da Başkent Ankara'nın gözleri önünde 7/24 cereyan etmektedir."*
- 36) Göçmen/mülteci çoban (Afgan mülteci gibi) maliyetlerinin düşüklüğünün, meslekten olmayanların küçükbaş hayvancılık yatırıma başlamaları için iyi bir gerekçe oluşturduğu sahada izlenmektedir. Ucuz maliyetli mülteci çobanların, mera kullanımı ve sürü yönetimindeki genel anlayışı ve ehliyeti de mera tahribatı ile hayvan refahını olumsuz etkileyen bir başka unsur olarak göze çarpmaktadır. Mülteci/göçmenin yarası çok tazedir. Sürekli sızım sızım kanayan yarasıyla hayata kalma ve gelecek endişesi, onu ister istemez günü kurtarmaya yönlendirmektedir. Oysa çayır-mera yönetiminde temel prensip; "hayvanların yiyebileceği otun yarısını otlatıp, öbür yarısını toprağa/seneye bırakmaktır".
- 37) Çayır-meraları sürüp, yerine tahıl veya yem bitkileri ekenin, ekini bin bir emekle yetiştirmiş toprak canlılarının (mikroorganizmalarının) hakkı olan anızları, evcil hayvanlara yedirenin, kamu sorumluluğu kapsamında buna ceza yerine yardım ve yataklık edenin, temel matematik ve fen bilimleri bilgisinden şüphe ederim. Tarım Bakanlığının sahip olduğu anlayış ve kamu gücüyle, tüm yurttaşların çevre ve gıda güvenliği üzerinde risk oluşturduğunu bu noktada söylemezsem, ahlaki ve vicdani açıdan Sırdaşıma ve çocuklara karşı sorumluluğumu yerine getirmemiş olurum.

"gerçekten ne yaptığımızı biliyor muyuz?" Elmadağ, mulasah 2019-2020,

- 38) Elmadağ'da yanlış ve aşırı arazi kullanımına (mutlak çayır-mera alanlarının tarla ve yayla evi yapılması, mutlak ağaçlandırma sahalarının otlatılması, rastgele her yere

taş ocağı ruhsatı verilmesi, çayır-meraların yaz-kış aşırı otlatılması gibi) bağlı olarak yeraltı ve yerüstü sularının yıldan yıla azaldığı ve de azalacağı, ilerde şiddetli yağışların daha çok can ve mal kayıplarına yol açacağı, bilge ağaçların bedeninde, çalılarda, likenlerde, yosunlarda, mantarlarda, bitkilerde, hayvanların bedeninde, sesinde ve dışkısında, çeşmelerde, yüzey akış izlerinde, sırtlarda ve dere yataklarında her mevsim açıkça görülmektedir.

- 39) Taş-kum ocakları ve nakliye yollarına yakın mera bölgelerinde; etrafa saçılan tozların bitkilerin üstünü kaplayarak gelişimini engellediği ve yer yer sıvatların tabanında yaklaşık 2 cm kalınlığında kaymak tabakası (çökelmiş kum tozları) oluşturduğu gözlemlenmektedir. 16 Eylül ve 24 Ekim 2019 tarihlerinde toz saçılımından etkilenen mera alanlarında yürürken, dizlerime kadar toz içinde kaldım. Taş-kum ocakları faaliyetine bağlı oluşan tozların, geniş bir alanda toprağı, suyu, bitkiyi yani tüm canlıları olumsuz yönde etkilediğini söyleyebilirim.
- 40) Yetkili ve sorumlu kamu kuruluşlarının, her yere gelişi güzel taş-kum ocağı izni vermesi, faaliyetleri sona eren taş-kum ocaklarındaki tehlikeli görüntülere müdahale etmemesi (Oğulbey, Yakupabdal köylerindeki gibi), kamu otoritesinin aynı zamanda kapsayıcılık (inclusivity, eşit yurttaşlık) sorununu da açık etmektedir.
- 41) 16 Eylül 2019 tarihinde mera sahalarında yürüdüğüm 35 km yol boyunca rastladığım sayamadığım kadar çok çeşmeden, ancak iki tanesinin su içim kalitesinin (koku+tat+sıcaklık) iyi olduğunu söyleyebilirim. Diğer tüm çeşmelerden cılız miktarda akan suların kalitesi düşük, epeycesi de zaten çoktan kurumuştur. Elmadağ'ın bölgeye göre rakımının kısmen yüksek ve geçmişte çok uzun yıllar çayırılık (kuru ot üretimi için otlatmaya karşı korunan saha) ve ağaçlık/ormanlık olması onu aynı zamanda bol ve kaliteli su rezerv alanı yapmıştır. Bu nedenle Roma Dönemi'nden beri Ankara şehir merkezine içme suyu sağlamaktadır. Aşırı otlatma, çayır-meraların tarlaya dönüştürülmesi, yerleşimin artması ve çok sayıda taş-kum ocağının açılması, suların kalitesini ve miktarını aşırı düzeyde tahrip etmiştir, etmeye de devam etmektedir. 5 milyonluk bir başkentin gece yatağının başucundaki yaşam pınarlarının bir bir kokmasına veya kurummasına ilkbahar mevsimi dışındaki, diğer tüm çalışma zamanlarımda tanıklık ettim. İçme suyunun, süttten daha pahalı olduğu ve gelecekte de daha pahalı olacağı bir coğrafyada gördüğüm manzara karşısında bir hekim olarak acze düştüm.

oma döneminde Ankara'ya Elmadağ'dan taş künklerle su getirtilmişti. Olağanüstü bir çaba ile taşınan su çeşmelere, hamamlara dağıtılmıştı. Ancak savaşlar ile bakım ve onarım yetersizliği, mevcut sistemin zamanla yok olmasına neden olmuştu. Güvenliğin önem kazandığı dönemlerde ise, taş künkler yerlerinden sökülerek surların onarımında malzeme olarak kullanılmıştı.

Yüzyıllarca taşıma suyla yaşayan Ankara'ya, geçen yüzyıl sonlarında vali olan Abidin Paşa, 20 km. uzaklıktan yeniden su getirtti. Elmağ yakınlarından getirtilen su, 25 Nisan 1890 günü, Kaleönü'nde yapılan büyük bir törenle, fıskiye gibi fişkırıldı. Bu anın fotoğrafı Ankara tarihinin en önemli olaylarından birini yansıtmaktadır.

Ankara Büyükşehir Belediyesi Fotoğraf Sergisinden, Zafer Çarşısı Eylül 2019

- 42) Sürü sahiplerine; hayvanlarını temelli satıp, onun yerine geçimlerini içme suyu ile sağlamalarını tavsiye etme (akıl verme, ukalalık etme) yaşını çoktan geçtim. Her şeyden önce içilebilir su temini bir kamu görevi olup, yetkisi de sorumluluğu da tek başına bireylere, şirketlere, askerlere, polislere, dini kurumlara, genel müdürlere, başkanlara, paşalara, valilere, kayyumlara, otokratlara asla bırakılamaz. Mevcut arazi

kullanım biçimimiz toprağın üstünü kaplayan bitkilerin durumunu yıldan yıla kaçınılmaz olarak daha da kötüleştirecektir. Elmadağ'ın doğal kaynaklarının korunması ve geliştirilmesine dönük somut adımlar atılmaması halinde geçen her günün bedelinin katlanarak artacağı aşîkardır. Katılımcı bir sivil yönetim anlayışıyla hayvan sahipleri asla mağdur edilmeden, iletişim, havuç (mali ödül) ve sopa (mali ceza) denkleminin doğru, adil ve sürdürülebilir bir tarzda kurulmasına acilen ihtiyaç vardır (ancak mevcut yönetim/governance tarzımız ?).

43) Elmadağ'da tek kelimeyle dağı kemirebilecek bütün 'talan fiili' izlerine rastlamak mümkün. Başta koyun sürüleri olmak üzere taş-kum ocakları ve onlardan çevreye saçılan tozlar. İmar yağması, derme-çatma yapılan zevksiz, bayağı dağ evleri ve bahçeleri. Çayır-merayı tarla yapıp, yaylacılara-emlakçılara arsa olarak satma yarışındaki köylüler. "Parsel parsel satanlar". Piknikçilerden arta kalanlarla, köyden ve şehirden buralara atılan çöpler ve başıboş köpekler. Elmadağ sanki Afrika savanalarında, yere serilmiş milyonlarca yaşta koca bir fil ve bu 9 canlı filden parça kapmaya çalışan binlerce hayvanın yıllardır süren acımasızca rekabeti var.

44) Ankara'nın çevresindeki koruma altına alınmış kıraç bölgelerde yaklaşık 25 yıldır düzenli olarak amatörce ağaçlandırma çalışmalarında bulunmaktayım. Tek bir fidanın toprağı tutunabilmesi için yaz-kış verdiğim onlarca yıllık mücadeleyi düşündüğümde, başkentin tepesinde on binlerce yıllık bu muazzam tabiatın tarumar edilmesine, hekim gözüyle şahit olmak, eksiksiz bir işkenceydi. Cahil ama bilgiç memurdan ve yetkinsiz yetkiliden geçilmeyen, Tarım Bakanlığı merkez teşkilatında 27 yıl çalışmış olmak da, sanki işkencenin ÖTV'siydi.

Karataş Köyü/Mahallesinde Bir Yurttaşın Ölümüne Yol Açan Selin Kök Analizi

09 Haziran 2019 tarihinde Ankara'da Elmadağ'ın kuzey-batı yüzü ile Yıldız-Oran-Gölbaşı hattında şiddetli sağanak yağış oldu. Basın-yayın/medya kuruluşları;

Anadolu Ajansı 09.06.2019 - 21:03

"Ankara'da etkili olan kuvvetli sağanak nedeniyle oluşan sele kapılan kadın yaşamını yitirdi.

Çankaya ilçesi Karataş Mahallesi'nde yaşayan Ayşe Arslan (56), kuvvetli sağanak nedeniyle evinin önünde oluşan sele kapıldı.

Evinin 100 metre ilerisinde vatandaşlar tarafından sudan çıkarılan kadın, 112 Acil Sağlık ekiplerinin müdahalesine rağmen olay yerinde hayatını kaybetti.

Arslan'ın bahçe kapısını kapatmaya çalışırken sele kapıldığı öğrenildi." [Şeklinde haberler yaptılar.](#)

Özellikle bu haberin son satırında yer alan hükmün " bahçe kapısını kapatmaya çalışırken.." peşine düşmeyi, çalıştığım konu kapsamında vicdani bir sorumluluk olarak gördüm.

09 Haziran 2019 tarihinde Karataş köyü/mahallesinde bir yurttaşın ölümüne yol açan sağanak, aynı oranda sınırındaki 55 yıllık koruma bölgesi olan Eymir Gölü ve çevresine de yağdı. 23 Haziran 2019 tarihinde Eymir Gölü çevresinin tamamında yaptığım 20 km'lik incelemede, Karataş köyüne göre arazi eğimleri daha fazla olmasına rağmen, yol ve patikalar dışında ciddi bir yüzey akışı izine rastlamadım.

Oysa Karataş köyü arazilerinde ki yağışta; nadasta olan tüm tarlalar ile eğimi yüksek ve aşırı otlatılan meralarda şiddetli, ekinli olanlarda ise eğimi oranında derelere doğru

yüzey akışları oluşmuş. Çayır ve nispeten az otlatılan alanlar, başka yerlerden üstüne doğru hareketlenen güçlü yüzey akışlarını ciddi oranda absorbe etmiş/emmiş.

Bitkiler; gövde, dal ve yaprakları ile toprağı yağış darbelerine karşı korurken, kökleriyle de suyu toprağı işleyerek, adeta yüzey akışına engel olmak için yaratılmış özel bir örtüdür. Özellikle koyunun sahip olduğu kerpeten gibi ağız yapısı, ot seçiminde fazla seçici olmaması ve birbirine yakın büyük gruplar halinde otlaması onu kontrol edilmediğinde sıfır hata bir bitki imhacısı yapmaktadır. Bir başka ifadeyle koyun sürüleri kontrollü otlatılmadığında toprakta su ve rüzgar erozyonunu oluşturmada kusursuzdur. Koyun sürüleri aracılığıyla yapılan bu kusursuz tahribat, otlatmaya karşı korunan alanlar dışında bölgenin tamamında izlenebilmektedir.

Elmadağ'ı 2019-2020 sezonu boyunca Karataş köyünü de kapsayacak şekilde, 15 günde 347 km'lik adım adım incelememden sonra şunu söyleyebilirim. **9 Haziran 2019 tarihinde Karataş köyü/mahallesinde bir kadının ölümüne sebep olan selin ana nedeni; aşırı ve kontrolsüz otlatmadır.** Özellikle de ağaçlandırılarak koruma altına alınması gereken yüksek eğimli alanlara, küçükbaş hayvan sürülerinin salınmasıdır. Koyun ve keçilerin kerpeten gibi bitkiyi topraktan söken ağız yapısı ve sivri tırnaklarıyla sürü halinde toprağı zamansız aşırı çiğnemesidir. Yağış toprağın içine sızmadığı (infiltrasyon) için yüzeyde ne varsa önüne katıp akışa geçmiş. İnsanlar üşenip, Karataş köyü arazilerini benim gibi karış karış gezip, kökü dışarıda kalmış bilge ağaçların yıllardır başına neler geldiğini merak etmeyebilirler. Gölgelerinde soluklanıp, dalında konaklayan kuşların şarkılarla anlattıklarını, emekli iki kulakla dinlemeye vakitleri olmayabilir. Selin ana sebebini görmek isteyen, sadece tel örgülerle korunmuş Karataş köyü mezarlık sahası ile bitişiğindeki otlatılan alana bakması halinde, tabloyu net olarak görebilir.

İkinci neden mutlak çayır-mera alanı olarak kalması gereken sahaların sürülüp tarlaya dönüştürülmesi. Üçüncü neden aşırı miktarda sağa sola atılan plastik poşetler ve çöpler (suyun toprağı sızmasını engelleyerek, birçok noktada akış hareketini başlatmış veya artırmış gibi görünüyorlar, ilk defa şahit oldum), dördüncü neden olarak da taş-kum ocak ve nakliye araçları kaynaklı yol ve tozların seli şiddetlendirdiğini söyleyebilirim.

Çok büyük bir tehlikenin şimdilik ucuz atlatıldığını ve Elmadağ'da özellikle aşırı otlatma faaliyetlerinin; bitkilerin gelişimini yıldan yıla gerilettiğini, topraktan yeni çıkan filizlerin fidanlaşmasına asla izin vermediğini, genç ağaçlardan kemirilmeye müsait olanların kemirildiğini, bozulan su ve toprak yapısı nedeniyle nerdeyse tüm

ağaç ve çalılarının çok yavaş geliştiğini, yetişkin çalı ve ağaçların ise ağızda gün görmüş dişler gibi hızla düştüğünü çok net gördüm. Sokak jargonuyla Elmadağ'da ki durumu özetlersem "*Farkında mısın baba, Elmadağ öldüğü için öldürüyor*".

"Çankaya-Karataş köyü arazilerinde teşhis yoksa tedavide yok", mulasah Temmuz 2019

Benzer olaylarda olduğu gibi bu olayın da sebepleri doğru dürüst araştırılıp, soruşturulmadığı için anlaşılmamıştır. Anlaşılmayacaktır da çünkü;

- 1-) Medyanın haber tarzı; *".. bahçe kapısını kapatmaya çalışırken sele kapıldığı ..."*,
- 2-) Belediyenin iş makineleriyle dereyi açması; semptomatik, ağrı kesici tedavi. Sağlık için kendini yorma, diyet yapma, aç kalma ve neşter yok. Bugün istenilen alkış, yarına Allah kerim anlayışı.
- 3-) Başkentte bakanlıklar, bölge ve il müdürlüklerinin; aybaşında nasıl olsa para cepte, makam/hükümdar dışında kimseye karşı sorumluluk hissetmeyen, affet bazlı zihniyeti.
- 4-) Akademik özgürlüğü ve kurumsal özerkliği YÖK sistemi ile elinden alınan üniversiteler için de sanırım söz söylemeye hakkımız yok. Çünkü YÖK üniversite ve öğretim üyelerini reşit olarak görmediğinden, zaten 40 yıldır tüm yetkileri üstüne

almış. Bu şartlarda da sahadaki sorunların araştırılması içinde sorumsuz Yüksek Öğretim Kurumunun (YÖK) mesul tutulamayacağı,

5-) İnsanın veya kurumların dahil olduğu kolektif bir suçta (köylüler ve Tarım Bakanlığı gibi), kişisel sorumlulukları kabul etmenin imkansıza yakın zor olması,

Dolayısıyla olayın anlaşılmasını ancak bağımsız, tarafsız, adil ve ehil araştırma soruşturma ve yargılamalar ortaya koyabilmektedir.

Sonuç olarak, siyasi popülizm ve "*Meralarımız koyun için elverişlidir*" dogması Anadolu topraklarının başına büyük bir beladır. Aşırı ve kontrolsüz otlatma, plansız programsız arazi kullanımı, demokrasi sorunu, yani kamunun, medyanın ve toplumun olayları genel ele alış biçimi, insan kaynaklı küresel iklim değişikliği ile birlikte değerlendirildiğinde, biz tüm yurttaşları ve bağlı olduğumuz tüm canlı hayatları çok zor günlerin beklediğini, Çankaya ilçesi Karataş köyü/mahallesinde etkili olan sele bakarak söyleyebilirim.

Çalışma Anıları

Karışık su anısı

14 Mayıs 2019 tarihinde Oran-TRT yanından başladığım ilk günkü yürüyüşümde Eymir-Yaylabağ-Yurtbeyi Yaylası rotasından Elmadağ sırtlarına çıktım. Yük olmaması için genellikle yanıma su almadan, termosta kahve ile yürüyüşe çıkarım. Ancak dağın sırtında ilerlerken, öğleye doğru aşırı susadım. Epeyce aşağıda bir çeşme gözüktüyor. İnsem mi? inmesem mi? diye düşünürken ilerde bunu da bulmayabilirim düşüncesiyle aşağıya çeşmeye indim. Çeşmenin lülesinden kana, kana su içtim. Bir daha bulamam diye de fazla fazla içmeye devam ettim. Sonuna doğru genzimden, damağımdan bataklık kokusu yükselmeye başlayınca durdum. Sudan şüphelenmeye başladım. Çeşmeye gelen su borusunu takip edince ne göreyim, çobanlar/köylüler bataklık suyunu; birçok açık havuzcuk da toplayıp, eğim ve eklemeli borular yardımıyla çeşmenin lülesine, oradan da hayvanlarını sulamak için sıvata almışlar. Sığırlarda sabah benden önce çeşmenin sıvatından içip, bataklıkta otlayarak, çiğnedikleri havuzcukları dışkılarıyla zenginleştirmişler. Gördüğüm manzara karşısında midemden yükselen kötü kokuların şiddeti daha da arttı. İşim değişti, sağlığım için acilen piknikçilerin veya çobanların yaktığı ateş kalıntılardan geriye kalan kömür odunları ve külünü suya katıp içmem lazım. Bulduğum odun kömürü ve külü; borularını bu kez kontrol ettiğim bir çeşmeden aldığım suyla termosta karıştırarak, zorlanarak da olsa içtim. Tüm gün boyunca içimde ki o buram buram kokteyl bataklık kokusu ile dolaştım.

Şehre inince ilk işim 1 litrelik soğuk kolayı bir ayyaş gibi tek bitirişte kafaya dikmek oldu. Bir haftada çeşitli uğraşlarla ancak o kokuyu içimden söküp atabildim O günden sonra, hayvanların taze otlamış olduğu o bataklık kokularını çok iyi bilirim.

Doğduğum topraklar potansiyel şüpheli

9 Temmuz 2019 günü 12 saat boyunca 34°C derece sıcaklık altında dağda yaptığım 40 km'lik çalışma sonrası Mühye Köyü Yıldız Rampasında gün batımına doğru bindiğim taksinin şoförü, "Nerelisiniz?" diye sordu. Bingöl'lüyüm cevabını verince, adamcağız şok oldu (ağzının içinde gayri ihtiyarı "haydaaa"). Ne yapması gerektiği konusunda korku ve endişeyle epeyce tereddüt yaşadı. Arazide tek başıma çalışırken, genellikle sorulan "Nerelisin?" sorusuna güvenlik tedbiri olarak Doğu ve Güneydoğu Bölgesi dışında (Anadolu topraklarında yaşayan halkların-kültürlerin şucu veya bucu diyerek,

resmi yalanlarla yüzyıllardır birbirine düşman ettirildiği kırlarda fazlasıyla belirgin olduğu için) eşimin "kırmızı listede" yer almayan memleketini söylerim. Başarılı bir çalışma günü finalinde, sanırım kendime olan aşırı güvenden dolayı boş bulundum. Taksici çalıştığı taksi durağına girip, çaktırmadan bir şey sormak bahanesiyle, taksinin camlarını sonuna kadar açıp, dağda gün boyunca güneş altında yorgunluktan yamulmuş halimi (güneş, rüzgar, toz, ter ve tuz sinmiş yanık görüntümü) arkadaşlarına gösterdi.

Hiçbir gerekçe yaşamdan daha değerli değildir. Merak etme yaşamı ve yaşatmayı kutsayan bir veteriner hekimim, başıboş köpek zihniyetine, tembellere, ezbercilere, düşmancılara, yalancılara, hamasetçilere karşıyım. Dağda otlatma kontrolü yaptım (gerçi Tarım Bakanlığının yetkili ve sorumlu birimi olan Çayır Mera ve Yem Bitkileri Daire Başkanlığı bile benim ne yaptığımı anlayamaz ya yine de ben söylemiş olayım). Adalet Sarayına bu devrimci halimle düşsem, *"Başkent Ankara'nın çevresindeki hakim tepelerde keşif yapan bir terörist şehre inerken yakalandı"* suçlamasıyla kesinlikle yanardım. Hatta akşam ana akım televizyon kanallarının adına "tartışma programları" denilen, algı operasyonlarına bile çok rahat malzeme olabilirdim.

Bende Ankara'da 25 yıl memurluk yaptım, "yani konfora alışmış, sıradan bir vatandaşım". Çayyolu gibi bir semtte yıllardır oturuyorum, *"bende Nişantaşı çocuğuyum"*. İşine saygı duyuyorum, çalışanları ve çalışmayı çok seviyorum, benden korkma. Bağlamında adamcağızın endişesini gidermek için, takside konuşmayı hiç sevmememe rağmen bir devrimci edasıyla durmadan konuşuyorum. Konya yolunda taksiden inince, şoförün rahatladığını, ancak yine de arkamdan uzun uzun baktığını gördüm. Ancak şimdi yıllardır bize enjekte edilen talan, yalan, düşman ve tekçi zihniyetten daha fazla korkuyorum.

Yazdığım reçete

28 Kasım 2019 tarihinde Yakupabdal köyü merasında hasta bir koç muayene ettim. Reçeteme ilaç niyetine yazdığım yiyebildiği kadar kurutulmuş çayır otu, koç sahibi çoban için çok şaşırtıcıydı.

Çoban; *" Kuru çayır otunu nerede bulacağım, bulmam mümkün değil."* Diyerek koça kullandığı antibiyotik, vitamin-mineral, iç ve dış parazit ilaçlarının isimlerini ve dozlarını tek tek bana anlattı.

Bende genç çobana, köy mezarlığının yerini sordum.

Çoban da "neden?" sorduğumu.

Bende; dedelerinizi mezardan çıkarıp, Elmadağ'da ki sürüleri onlara göstereceğim ki sizlere sopa çeksın, dedim.

Çoban; "Dedeler köyün şu an ki sürülerini görse tekrar mezara kaçır" dedi.

Çünkü sürüde, geven kemiren 5-10 keçi hariç, tek bir mutlu koyun yoktu.

Çoban; "Yakupabdal Köyünde yaklaşık 25-30 yıldan beri kışlık ot için çayırların biçilmediğini" söyledi.

Güler yüzlü çobanla vedalaşıp, Nadia Murad ismini verdiğim anıt Morus nigra (kara dut) ağacına doğru meradaki otlatma şiddetini hüznle kontrol etmeye devam ettim.

O gün bugündür, elinde poşetler dolusu ilaç, evinde de yiyecek ekmeği olmayan bir insana acep tabip neylerdi? Sorusu kafamı kemirip duruyor.

COVID-19 pandemisi günlerinde ulaşım

27 Nisan 2020 tarihli çalışmam COVID-19 pandemisi dönemine denk geldi, 5 günlük sokağa çıkma yasağından sonra sabah erkenden toplu taşıma araçlarını kullanma imkanı olmadığı için evimden Yaylabag köyüne taksiyle gittim. Akşam dönüşte Mamak-Zirvekent Toki Konutlarından belediyenin körüklü otobüsüyle toplam 4 yolcu Kızılay'a geldik. 30 yıldır yaşadığım Ankara'da Kızılay'ı gündüz gözüyle ilk defa bu kadar تنها gördüm, polislerden başka nerdeyse hiç kimse yok. İftar vaktine yarım saat var. Dükkanlar, kafeler tamamen kapalı.

Kızılay metro gişesi kontrol noktasında, yalnızlıktan sıkılmış görevli ile selamlaşıyorum. Çayyolu Metrosuna 19.15 sıralarında Kızılay'dan 3 kişi bindik. Oturduğum vagona her birimiz bir bölümde olmak üzere toplam 4 kişiydik. Kuru son durağa varana kadar metroya bir kişi bile binmedi. COVID-19 virüsü bulaşması yönünden eve dönüş yolculuğumun taksiye göre daha güvenli, ancak kamu açısından aşırı pahalı olduğunu sanırım söylememe bile gerek yok.

Ödölüm

"Elmadağ can çekişiyor, suyunu, taşını, toprağını, yosununu, mikroorganizmalarını, mantarını, böceğini, hayvanını, bitkisini, ağacını, havasını, ne var ne yok her şeyi yağmalıyorlar. Anlatımından bunu öğrendik. Peki Elmadağ'da iyiye giden hiç mi bir şey yok?" Sorusuna vereceğim tek cevap; nasıl oldu da, kesilen, yakılan, yıldırım çarpan, defnecilerce her tarafı kazılan o Morus nigra (Kara dut) ağacı şimdiye kadar yaşayabildi. Hemen, hemen her çalışma günümün başlangıcında veya sonunda Nadia Murad gibi mücadele azmini gövdesine nakşeden, o kutsal ağacı 🙏 ziyaret ettim. Elmadağ'ın ilk çalışma günümde (14 Mayıs 2019) uzaktan beni yanına çağıran anıt Morus nigra ağacı, Nadia Murad ruhuyla bana daima güç veren, tarifi imkansız bir ödüldü. Çalışmadan ne olursa olsun, gelecek yaşamlar adına asla vazgeçmemem gerektiğini her defasında bana hatırlattı.

"Nadia Murad ismini verdiğim anıt Morus nigra ağacı" Yakup Abdal köyünün kuzey doğusu, mulasah 2019

Elmadağ'ın tepesinde Başkent Ankara'nın müteahhit zihniyetini düşünmek

12 Mart 2020 tarihinde Elmadağ zirvesinin karla kaplı koyun yatak yerinden, Ankara şehrine bakınca derin düşüncelere daldım.

Önce Elmadağ'da yularını koparan bir eşeğin (aşağıda), 08.08.2019 tarihinde bana *rehberlik ederek, insanların semeri neresine taktıklarını, işledikleri arazileri, çayır-meraları ve ağaçları ne hale getirdiklerini. Sonra da taş-kum ocakları, yapılan binaları ve yolları tek tek gösterdiğini, Elmadağ'dan Ankara'nın yüksek aynalı resmi binalarına bakarak da, kimin eşek, kimin de eşeklik ettiğini bana bir bir anlattığını hatırladım.

Elmadağ zirvesi koyun yatak yerinde "Başkent Ankara'nın zihniyetini düşünmek", mulasah, mart 2020

Daha sonra Ocak 2020'de gezdiğim müzede 1923-1933 Başkent Ankara'nın imarında ki tarihi anlatımı sakın bir kafayla düşündüm. "O sıralarda Belediye tarafından Yenişehir'de konut yapımına karar verildi. Bunları müteahhitlere ihale ediyorlardı. Ankara da o zamanın en büyük müteahhidi Nafiz Kotan Bey'di. Bu beyle o zamana göre çok büyük işler yaptım ve para kazandım. Nafiz bey Yenişehir'de sonradan uzun yıllar Mısır Elçiliğinin bulunduğu büyük evi yaptı, çok güzel döşedi, bir de gayet şık yazıhane açtı. Bütün devlet erkânı Nafiz Beyin yazıhanesinde, akşamları da Nafiz Beyin ziyafetindeydi.

Ben Nafiz Bey'le dostluğu ilerlettim. Mal satıyorum, firma hala babamın adına. Bir gün sabahleyin Ankara'ya bir haber yayıldı, Nafiz Bey Viyana'ya gitmiş. O vakit kafamda bir şimşek çaktı. 80-90 bin lira sermayem var, bir yandan krediyle mal almışım, Nafiz Bey'e veresiye satmışım, 120 bin lira alacağım var. İlk işim durumu öğrenmek oldu.//meğer Nafiz Bey İş Bankasından o kadar çok kredi almış ki, iflas ederse en büyük zarar bankaya olacaktı. Celal Bey, Eskişehir ve Turhal Şeker Fabrikalarını, biraz da Atatürk'ün emriyle, eksiltmeye çıkarmadan Nafiz Bey'in şirketi İnşaatı-Fenniye'ye verdirerek hem bizim paralarımızı almamıza yardımcı oldu, hem de kendi alacaklarını kurtardı. //Hesapsızlık, banka faizlerinin ağırlığı ve İş Bankası'nın tutumunu değiştirmesiyle Nafiz Bey'in işi bozuldu. Ankara'dan İstanbul'a geçti, sonra yine Ankara'ya geldi. İş bakımından eski itibarı kalmamıştı. Sonunda Trabzon'a taşındı, ama işleri bir daha düzelmedi." İş Adamı Vehbi Koç, Cermodern "Bir Şehir Kurmak: Ankara 1923-33" sergisinden, Ocak 2020

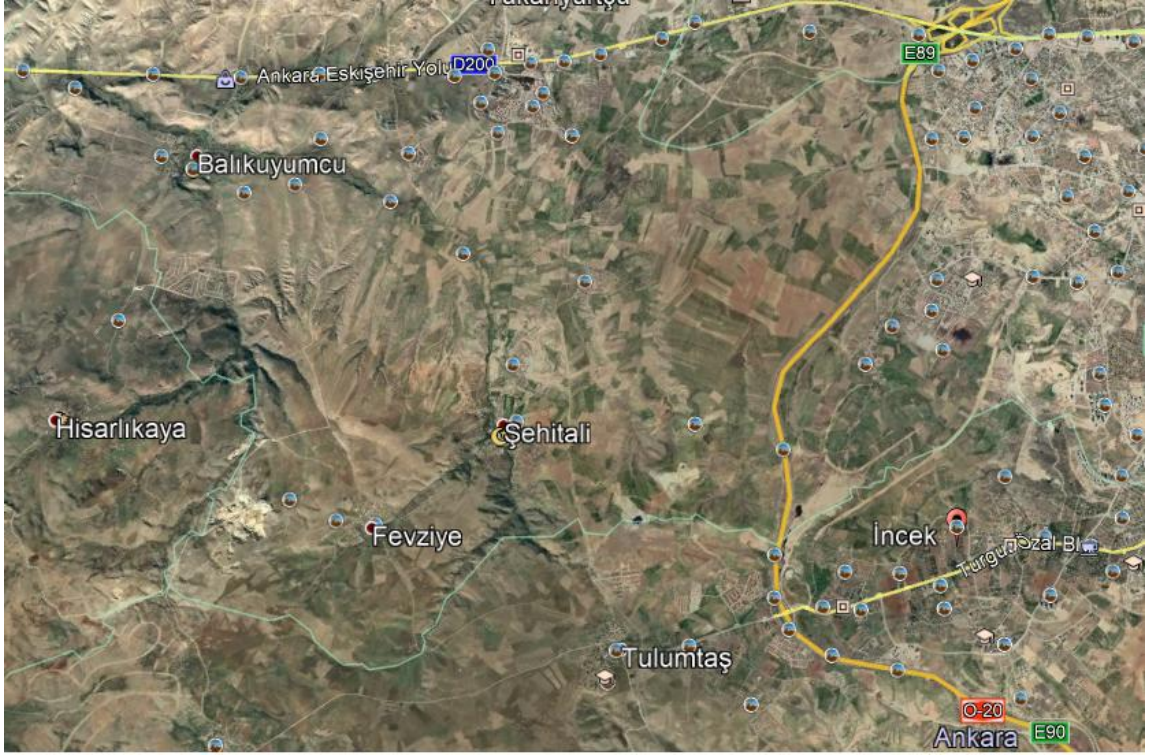
12 Mart 2020 tarihinde Elmadağ'ın tepesinde karla kaplı koyun yatak yerinden, Ankara şehrine bakınca; 1923-1933 ile 2010-2020 arasında "5 müteahhit" diğer tüm ara dönemlerde "kupon araziler", "ayakkabı kutuları", "verdimse ben verdim", 2003 Bingöl depreminde, Çeltiksuyu Yatılı İlköğretim Bölge Okulu enkazı altında can veren 84 çocuğu düşündüğümde, dönemsel olarak zihnimde anlamlı bir fark canlanmadı.

15 Haziran 2020 tarihinde düşüncelere daldığım zirvedeki koyun yatak yerinde (TRT vericisinin doğusu), COVID-19 pandemisinin etkilemediği müteahhitizm iş makinelerinin canla başla çalıştığını görmek ise benim için tam bir yıkımdı. Sanki bir daha o noktadan Ankara'ya bakarak düşünmemem için, askeriye beynimin üstüne beton döküp, etrafını da tel örgüyle çeviriyordu.

Elmadağ koyun yatak yeri, 27 Nisan2020, "düşündüğüm yere el konuluyor" 15 Haziran 2020, mulasah

3- Çankaya Çayyolu-Hisarlıkaya Köyleri Ekseninde Arazi Kullanımı

Ankara Çayyolu-Hisarlıkaya, Google Map

*Ankara Kalesinden, Çankaya ve Dikmen Sırtının görünümü,
Cermodern "Bir Şehir Kurmak: Ankara 1923-33" sergisinden*

Taradığım bu bölge, Çankaya sırtının güney-batı yönündeki devamıdır. Ortalama Rakım (950 m), eğim, toprak, hava, su, flora ve fauna bakımından bir nevi

geçmişin/yapılaşma öncesi Çankaya'sıdır. Sırt boyunca birçok derenin olması, dere ağzlarında sazlık-bataklık izleri, sırt ve yamaçlarda yer yer yaşlı meşe, servi ve ardıç ağaç kalıntıları ile köstebeklerin yüzeye çıkardığı kırmızı kahverengi orman toprağı, bölgenin geçmişte su yönünden zengin olduğunu göstermektedir. Nitekim Mimar Kemaleddin yeni başkent olmuş Ankara'nın imarında çalışırken, Çankaya civarlarını İstanbul'da ki eşi Sabiha'ya 11 Ağustos 1925 tarihli mektubunda şöyle anlatır.

"Dün sabah Kılıç Ali Bey'in otomobiliyle Çankaya'da yaptırdığı köşke gittik. Kapalı otomobilin billur camları içinden Ankara ne güzel görünüyor. Sonra Çankaya civarı cennet gibi bir yer. Yukarıdan aşağı adeta Yakacık [İstanbul] civarını andırıyor. Havası latif, ağaçları bol, suyu bol. Her tarafta köşkler yapılmaya başlamış, hatta birçokları da bitmiştir.", Cermodern "Bir Şehir Kurmak: Ankara 1923-33" sergisinden

Ortadoğu Teknik Üniversitesinin 1960'lı yıllardaki görüntüsü, Ankara Çayı, yine Kızılay-Çayyolu metro inşaatında suya bağlı yaşanan sorunlar, Çankaya'dan Hisarlıkaya'ya uzanan sırtın geçmişte su yönünden zengin olduğunu göstermektedir. Zaten Şehitali, Alacaatlı ve Balıkuyumcu köyleri içerisinde geçen derelerde, 1970'lı yıllara kadar balıkların yaşadığını ve de yüzüldüğünü köylüler ifade etmektedir.

Ortadoğu Teknik Üniversitesi yerleşkesi, 1960'lı yıllar havadan görünümü, sosyal medyadan

Mimar Kemaleddin'den esinlenerek, Çankaya sırtının devamı olan Dodurga köyü sırtlarından günümüz Ankara'sına bakarak, bende Sürgün Ruhuma bir mektup yazdım;

"Çankaya-Dodurga Köyü sırtlarından başkent Ankara'ya bakmak", mulasah, 31 Ocak 2020

Selam Sürgün Ruhum,

Evde kötü kamu yönetiminin nelere yol açacağı konusunda bir haftadan beri her gün en az 12 saat çalışmaktan yoruldum. Başkent Ankara'da arazi çalışması için bugün Çayyolu köyündeki evimden, Dodurga köyü tepelerine doğru şehrin tüm boş alanlarını mesken tutmuş, sayısız başıboş köpek sürüleri arasından, canımı köpek dişlerine emanet edercesine yürüyerek gittim. Yürüdüğüm yol güzergahında zarif köşkler yerine "şehri parsel, parsel satanlar" büyük bir kibirle, park-bahçe koymadıkları mahallelerde, bahçesiz okul ve Avrupai isimlerle rezidans dedikleri insan siloları dikmiş. Sanırsın ki belediyeler yeşile hasret uzaylılar, Başkent Ankara'ya inmesin diye şehirden geçen yüksek gerilim hatlarının altını boydan boya yeşillendirip, farklı farklı isimde park tabelalarını asmışlar. Doğal ağaçlık ve çayır-mera sahalarını sürüp, suların pınarlardan ve derelerden özgürce akmasına izin verilmeyeli ise yıllar olmuş. Mimar Kemaleddin'in anlatımıyla Dodurga köyü sırtlarının da tıpkı 1925'te ki Çankaya gibi *"Havası latif, ağaçları bol, suyu bol"* olduğunu, nesli tükenmekte olan meşe, ahlat, alıç, ardıç ağaçları ve dere yataklarındaki söğütler, kavaklar bana bir bir anlattı.

Yağmalanmış diyarlarda sürgün ruhum, can suyum, merak etme üşümedim, her adımında içimde sınımsıcak bir soluktun. Korkmadım, cesaretin benleydi. 31.01.2020

Saha çalışmasının amacı;

Arazi kullanım planlanması, büyükbaş-küçükbaş hayvan yetiştiriciliği, toprak yüzeylerindeki bitki örtüsü ve su akışlarına bakarak, ülkenin kamu yönetişimi kalitesi ile içme suyu ve gıda güvenliği konusundaki riskleri araştırmaktır.

Saha incelemesi yapılan köyler/mahalleler;

Çayyolu, Alacaatlı, Dodurga, Tulumtaş, Şehitali, İncek, Fevziye, Balıkuyumcu ve Hisarlıkaya köylerine ait araziler karış karış. Aşağı Yurtçu, Beytepe, Taşpınar ve Halaçlı köyleri ise kısmen.

Bölgeyi seçmemin nedeni;

- 1-Geçmişte (çayır-meraların sürümü, aşırı otlatma, ağaç kesimi-sökümü, taş-kum ocakları, yoğun yerleşim öncesi) ağaç ve suca zengin olması,
- 2- Türkiye yönetim merkezinin her daim gözünün önünde olması,
- 3- 25 yıldan beri yaşadığım bu bölgenin doğal bitki (ağaç dahil) ve hayvan göstergelerini daha iyi okuyabileceğime dair olan kanaatim.

Bölgede arazilerin genel kullanımı;

13 köy/mahalle arazisinde zaman zaman yağmur altında ve çamurlu zeminlerde yürüdüğüm 540 km yol boyunca göz kararı yaklaşık %25 tarım dışı (yerleşim, ulaşım, taş-kum ocağı vb.), %70 tarla, %4 mera (taşlık-kumluk veya aşırı eğimden dolayı sürülemeyen tarla arttığı alan), %1 doğal meşelik veya ağaçlandırma sahası.

Taranan araziler;

1- Meralar; bu bölgede meraya, pullukla sürülmesi imkansız tarla artığı alanlar demek, sanırım daha doğru. Aşırı otlatılandan hiç otlatılamayana kadar, yakın zamanda örtü yangını geçirmiş alanlar, aşırı eğimliden (%80) az eğimliye (%1) kadar, tepeler, sırtlar, dere içleri, çok taşlık-kumluktan bataklık-sazlığa kadar.

2-Tarlalar; buğday, arpa, yulaf, çavdar ve tritikale ekili, uzun ve kısa biçimli tahıl anızlı, nohut anızlı, kavun-karpuz-kabak-pancar-mısır ekili, tahıl hasadından sonra hemen sürülenler, baharda sürülüp nadasa bırakılanlar, otlatılmaya terk edilenler, yüzlek, derin (kaymak tabakası parçalanarak), yüzey akışı yönünde ve akış yönünü kesen istikamette sürülenler, büyük-küçük parseller, aşırı eğimliden (%30'dan fazla), az eğimliye (%1), tek yönlü eğimliden iki yönlü eğimliye kadar.

3- Ağaçlandırma ve orman koruma sahaları; 1-10 ile 11-30 yaş grubu ağaçlandırma sahaları, koruma altına alınan Balıkuyumcu-Hisarlıkya-Şehitali-Fevziye sınırlarının keşiştiği bölgedeki ormanlık saha, dere ağızlarında, yamaçlarda veya taşlık alanlarda can çekişen çalı-ağaç kümeleri, viran olmuş/terk edilmiş bahçeler.

4-Taş-kum ocağı ve hafriyat sahaları.

5-Yerleşim sahaları.

Kısaca, bölgede toprak üstünde farklı gördüğüm tüm oluşum ve faaliyetler.

Sahanın Adım Adım İnceleme Tarihleri, Toplam Yürüme Mesafesi ve Süresi

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
2019								21-22-30	9-26	20-29		
2020	15-31	27		13	11-20-28	18	8		16	21		21
Toplam; 19 günde 153 saat, 540 km (Fidanlık sahalarında düzenli olarak ortalama haftanın 2-3 gününde günlük yaptığım 3-4 saatlik çalışmalar hariç).												

Çalışma döneminde yaşanan ekstrem hava olayları

Yağışlar

Çalıştığım bölgede 20-21 Ağustos ve 17 Ekim 2019 tarihlerinde şiddetli sağanak yağış oldu.

20 Ağustos 2019 tarihinde akşam üzeri çok şiddetli sağanak yağışı, kapalı mekanda pencere arkasından izledim, 21 Ağustos 2019 tarihinde sağanak koşullarında sahada 13 saat boyunca 40 km yol kat ettim. Yol boyunca renkli böbrek filmi gibi suyun toprak yüzeyindeki akışını yer yer canlı izleyerek, arazi kullanımını karış karış değerlendirmeye çalıştım.

17 Ekim 2019 tarihinde ise ağaçlandırma sahasında tedbirsiz bir şekilde yağmura yakalandım. Bu yağmur daha önceki yağışlardan farklıydı. Yağmur çiselemekten başladı, hafif arttı, çok şiddetlendi, doluya döndü, dolu kesildi, hafif yağmur başladı, tekrar rüzgarla, doluyla karışık şiddetlendi. Bu döngü aralıksız tam 3 kez oluştu. Çocukluğumdan beri, açık arazide sayısız kez yağışa yakalandım, ama

böylesine dolu döngülüsünü ilk defa yaşadım. Bölgede Ağustos ayındaki yağış gibi geniş alanda olmasa da sahayı kolaçan etmemi gerektirecek kadar yer yer yüzey akışlarına yol açtığını, tepeden tırnağa ıslanmış bir kedi yavrusu gibi titreyerek izledim.

İç Anadolu'da şiddetli/kuvvetli yağışa bağlı olarak, otlatılmayan anız tarlalarında arpa, buğday ve çavdarın Ekim ayında yer yer başak vermesiyle, hayatımda ilk kez karşılaştım.

Sıcaklıklar

Ankara'da 15-20 Mayıs 2020 tarihleri arasında normalin üstünde sıcaklıklar (32-35°C) yaşandı. 25 yıldan beri takip ettiğim fidanlık sahası ile çevre köylerin mera sahalarını 20 Mayıs'ta 35°C sıcaklık altında 26 km'lik bir yürüyüşle karış karış taradım. Sıcak 5 günün sonunda mera ve fidanlık sahasındaki kavruk bitkiler, fıkara toprağın üzerini örtmeye bile takati kalmadan sararıp solmuş. Kavruk bedenleri üzerinde alelacele solgun-cılız çiçek açabilmiş bitkilere, otlatılmamış alanlarda nadiren rastlayabildim. Otlatılmış alanlarda çiçek açmış veya gelişimini tamamlamış, hayvanların yiyebileceği bir bitkiyi görmek neredeyse imkansız. Tabiat sanki kıştan sonra bir günlük ilkbahar havasıyla, yaza geçmiş gibi beti benzi solmuş. Bölgeye hakim bir tepeden koyun sürülerini tarla aralarındaki yamaçlara bir cambaz edasıyla sokan çobanları hayretle izlerken, baharın assolisti olan kır kuşlarının sesini duymamak ise hüznün vericiydi. Oysa daha on gün önce Ankara'da akşamları kaloriferler yanıyordu. Ani yükselen sıcaklıkların; flora ve faunayı derinden etkileyerek, 2020 yılında bölgedeki tüm hayvan yetiştiricilerine hesapta olmayan bir maliyet çıkardığı, net olarak görülüyordu.

28 Mayıs 2020 tarihinde 44 km'lik bir yürüyüş rotasıyla bölgeyi daha detaylı inceledim. Tesadüfün büyüğü de 25 Mayıs 2020 gecesinde yer yer ceviz ve asmaları donduracak kadar yaşanan ekstra sıcaklık düşüşünün sonuçlarını sahada gözlemektir. Ankara 365 günde değil, 15-25 Mayıs'ta sadece 10 günde dört mevsimi birden yaşadı.

Toz-kum fırtınası

12 Eylül 2020'de merkez üssü Ankara'nın Polatlı ilçesi olan toz-kum fırtınası çalıştığım bölgeyi de olumsuz etkiledi. Yer yer ağaçları kökten devirme, kırma, dalları plastik poşetlerle sarma, arasını tahıl anızıyla doldurma, tarla alanlarından bol miktarda toprak ve anız aşırma gibi.

"kum fırtınası ahlat ağacına yuva yapmış", Şehitali köyü, mulasah 16 Eylül 2020

"kum fırtınası Ankara'yı uyarmak için, söğüt ağaçlarına not bırakmış", Dodurga, mulasah Eylül 2020

Genel Değerlendirme:

"Çayırı sür, tarlaya yabani ot ilacı at, hayvana saman ver?" Çankaya-Dodurga Mah.,mulasah_2020

Sümerler, Urartular, Hititler, Likyalılar, Frigler, Selçuklular gibi birçok medeniyete beşiklik etmiş cömert Anadolu toprakları, savaş ve kötü yönetimler nedeniyle uzunca bir döneminde de bağrına açlıktan ölenleri almıştır. Nüfus artışı ile beraber o gün, bu gündür kerpiç damlarda kıtlık korkusuyla yaşayan fıkara insanlar, kutsal inanç ve değerleri kendilerine siper ederek, berbat iş çeviren kamu yönetimlerine hesap sormamaktadır. Onun yerine, öfkesini masum toprağa ve suya yönlendirerek, yaşamlarını garanti altına alma yarışına girmişlerdir. Bu kestirme ve risksiz görünen yolun, küçük çocukların elinden ekmek ve su alacak kadar bir yağmacılık olduğunu, düşünme, görme ve kabullenme gücünü kendilerinde görmemişler. Maalesef iş işten geçmeden de göremeyeceklerdir. Görecekları zamanda da kendileri büyük ihtimalle hayatta olmayacaklardır.

Kamu yönetim otoritesinin, Başkent Ankara'nın çevresindeki yetiştiricilere geçmişte olduğu gibi bugünde teknik, idari ve mali yönden destek sunmadığı, ancak geçmişte çiftçilerden doğrudan aldığı aşar vergisini, dolaylı yollardan (mazottan, tüketimden alınan ek vergilerle veya ithalat-pazar politikalarıyla) tahsil ettiği, arazilerde izlenmektedir. Başka bir ifadeyle devletin, "allem edip kallem edip" yetiştiricilerin

sofrasından hiçbir zaman kalkmadığı gibi, bulaşık yıkamada da hep sırta kadem bastığı görülmektedir.

Elmadağ eteklerinde yer alan köyler gibi bu bölgede de çayır-mera, ağaç, toprak ve suyu tahrip etme yolundaki hünelerinin tıpa tıp birbirine benzediğini, pulluk ve küçükbaşın hesapsız kitapsız ortaklaşa kullandığı tüm arazilerde, çöl olma yolunda dört nala yol kat edildiği görülmektedir.

Denetim ve gözetim izine nadiren rastlanıldığı 13 köyde rant yarışının, yıkıcı düzeyde rekabet ve hırsı tetikleyerek, doğayla birlikte sürdürülebilir bir kaliteli yaşamı tarumar ettiği görülmektedir. Alacaatlı, Dodurga ve Şehitali köylerinde yaşayanlar, 20 Ağustos 2019 tarihinde şiddetli sağanağın deşifre ettiği, sistemin çarpıklıklarından oluşan seli, şimdilik ucuz atlatmıştır.

Arazi Kullanımı

"Bozkırda çayır alanlarını sürüp, sele ve çöle teslim eden zihniyet", Yaşamkent, mulasah, Eylül-2019

Kaynakların optimal sürdürülebilir kullanımı, ancak iyi analiz edilmiş doğru planlamalarla mümkün olabilmektedir. Somut anlatımla bozkır bir coğrafyada çayır alanlarına konut-sanayi tesisi kurulmaz, taşlık-kayalık alanda da hayvan otlatılmaz. Gıda-su güvenliğini ve deprem riskini göze almak koşuluyla yapılır mı? Evet yapılır.

Ancak yarı kurak ve sıcak iklim kuşağında yer alan bir ülkede, kamu otoritesinin böyle bir karar alma yetkisinin olmaması gerekir. Çünkü bu kararın, daha çok gelecek kuşakların yaşam hakkına dair olumsuz bir yetki kullanımı olduğu için, sadece siyasi etik açıdan değil, hukuki açıdan da sorunlu olduğu kanaatindeyim.

Bozkır ikliminde nadir olan doğal çayır alanları; kış için yem deposu, baharda-yazda kurda kuşa yuva (gen havuzu, biyoçeşitliliğin korunması), günde ise hayvanların açık havada nefes alacağı alanlar olmalıdır. Yaşadığım Çayyolu köyünün genellikle sulak-çayır alanları 1980-90'lı yıllarda yerleşim, zemini kayalık tepeleri ve sırtları ise ağaçlandırma sahası yapılmıştır (el alem uzaya, biz ise çöle ve depreme can vermeye gider misali). Çankaya ilçesi Alacaatlı-Yaşamkent çevre yolu yanındaki bataklık sahasına deprem, kuraklık ve insan kaynaklı küresel iklim değişikliğinin ayyuka çıktığı 2015 sonrasında bile yeni yeni roket gibi bloklar/rezidanslar dikilmiş. Bozkır memlekette, Dodurga köyünün batısından gelip, Alacaatlı ve Çayyolu köylerine doğru devam eden birinci sınıf çayır (kışlık ot/yem hasadına uygun) alanlarının konut, Dodurga köyü sınırlarında kalan kısmın ise tarla yapılması, akıl vicdan tutulmasıdır. Yine eğimi yüksek alanları ağaçlandırmak yerine sürmek veya aşırı otlatmak, ekmek yediğin sofranın üstüne çıkıp, tabağa işlemek gibi bir şey.

Toprağın suyu emiş kapasitesi; yağın yağışın süresi ve yoğunluğu (birim zamanda yere düşen damla çapı ve sayısı) kadar, damlanın şiddeti de etkili olmaktadır. Sırtlar ve tepeler, toprağın yapısı ve eğiminden bağımsız, gerek doğrudan gerekse yere düşen damlaların hızını artıran rüzgar nedeniyle su ve rüzgar erozyonuna daha fazla açıktır. Düz rüzgar alan alanların, geniş getiren hayvanları sineklerden ve sıcak stresinden koruduğu için mera veyahut zemininin nispeten sağlam olması nedeniyle yerleşim yeri yapılması bir nevi zorunluluktur. Alacaatlı köyünün batısında yer alan, Türkkonut karşısındaki sırtın tamamı sürülmüş, rüzgar ve su toprağı götürmüş, geriye taş ve kum kalmış. Dodurga, Şehitali, Tulumtaş, İncek, Fevziye, Ballıkoyuncu ve Hisarlıkaya köylerinde neredeyse bu tarz sürülmemesi gereken alanların tamamı yer yer iş makineleri desteğiyle de olsa tarla tarımına açılmış. Tüm bölgede sadece Dodurga köyünün tepesinde yaklaşık 200 dönümlük koyunlar için ideal bir mera sahası, tarlaya dönüştürülmemiş. Aynı zamanda ekin zararlısı süne ve kımlın doğal düşmanı kekliklerin de yaşam alanı olan tepelerin, sırtların yok edilmesinin, içilebilir suyun kalitesi ve miktarını trajik düzeyde düşürdüğü izlenmektedir.

Mayıs ayında Tulumtaş köyünün kayalık tepesinden o çayır ve sırtlarda mutlu inekleri, sonra o inek memelerinden biberona transfer edilen sütün, bebelerin yüzünü nasıl güldüreceğini hayal ediyorum. Göçebelik, kötü yönetim, akılsızlık, aç gözlülük, talancılık ve hukuksuzluğun nasıl bir çevre felaketi oluşturduğunu, Ankara'ya baktığında görmek, moralimi fena bozuyor. Nadiren de olsa yeşil alan, bina ve tarla yeri seçimlerinde doğru örneklerle rastlamak mümkün. Ancak bu örnekler o kadar az ki, tesadüf etmiş olmasından başka bir şey insanın aklına gelmiyor.

Kuraklık hesaplamalarında bir bölgedeki yağış ve evapotranspirasyon (buharlaşma+terleme) arasındaki dengenin uzun süreli ortalaması göz önünde bulundurulmaktadır. Uzun süreli kuru hava, ortamdaki nemi azaltarak, bitki, orman ve su kaynaklarının yitimine yol açmaktadır. Kök sistemi güçlü olan bitkiler (ağaç ve çalılar gibi) güneş ışınlarının yerden yansımalarını önleyerek, tarla ve mera bitkilerini sıcaklık, buharlaşma ve terleme yoluyla da kuraklık stresinden korumaktadır. Bölgenin %99'unuda maalesef sıcaklık ve kuru havayı artırıcı tarım, hayvancılık yerleşim ve taş-kum ocağı faaliyetleri yürütüldüğü net olarak izlenmektedir.

Almanya gibi yağışlı ve serin ülkeler bile tarlasını, merasını ağaç/ormanla desteklerken, sıcak ve yarı kurak iklimde sahip ülkemizde, bu dengenin, Başkentin yanı başındaki topraklarda gözetilmemesi, gelecek açısından kuşkusuz endişe vericidir. Tarlaya ektiğimiz-diktiğimiz bitkileri sulamak için yerin dibinden motorla su çekmesini biliyoruz da daha ucuz, daha verimli ve daha sürdürülebilir olan ağaç/ormanı nem/su ihtiyacını karşılamada hesaba dahil etmemek tam bir aymazlıktır. Ankara'da cama sarılmış yüksek katlı bakanlık binalarında oturanlar hava cereyanında kalmamak için belki dışarıya bakmıyorlardır. Belki sağda solda besledikleri güvercin, karga ve başıboş köpeklerin sürüler halinde yakın köylerin canını okuduğunu da bilmeyebilirler. Ancak her memurun çalışma masasında bilgisayarın olduğu bir çağda, çayırılık-sulak-sazlık alanları sürme, kurutma, yakma ve yapı-tesis kurmanın açlığa ve susuzluğa giden yola, kırmızı halı döşemek olduğunu, koca koca bakanlık binalarında oturanların bilmediği düşünülemez.

Saha çalışması sonrası akşamları eve döndüğümde, hoyratlık karşısında tutuşan içimi söndürmek için her defasında soluksuz içtiğim o buz gibi biralar, hiçbir zaman yetmedi. O gün bu gündür başkent Ankara'da susuzum.

"aklı, bilimi, hukuku, geleceği olmayan anlayış", çalışma sahasından kareler, mulasah 2019-2020

Pulluk-Tarla

"karasaban değil, karabasan anlayış" Çankaya-Dodurga köyü/mahallesi, Mulasah 2019

Yapılan araştırmalarda, çayır-meralarda, ekim yapılan veya nadasa bırakılan tarlaya göre ortalama toprak kaybının 750 kat, yağış suyu kaybının ise 100 kat daha az olduğu saptanmıştır (anonim). Elbette bu oranlar, sıcaklık, eğim, rüzgar, toprağın yapısı ve işlenme metodu, otlatmanın şiddeti ve yöntemi gibi birçok faktöre göre aşırı değişkenlik gösterebilmektedir. Ancak bu temel araştırmaları baz almadan, sürdürülebilir tarımsal üretim, yeterli ve güvenilir gıdaya erişim mümkün değildir.

Mutlak otlatma sahaları (sırtlar, tarla için eğimi fazla %15-30 gibi) ve çayırların (taban suyu yüksek, su yatakları gibi) tamamı tarla yapılmış. Kıyıda köşede kalmış taşlık, çalılık aşırı eğimli doğal alanlar, gelişmiş iş makineleri sayesinde eskiden çayır-meralarda olduğu gibi tarlaya dönüştürülmesi, hala devam etmektedir. Tüm araziler (tarla-bahçe, orman, mera, taşlık sahalar dahil) aşırı otlatma baskısı altında inlemektedir. Tarlada anız, merada ot, ağaçlık alanda filiz-yaprak bırakılmamaktadır.

Hisarlıkaya köyünde geçmişte kara sabanla yer yer sürüldüğü belli olan aşırı eğimli küçük araziler, günümüzde traktörlerle sürülmesi mümkün olmadığından, otlatılmaya terk edilmiş. Geçmişte çok iyi çayır-mera sahası olduğu belli olan yerlerin ise artık yayılım olmadığı veya çok çok azaldığı için yakın zamanda sürüldüğü görülmektedir.

"geçmişin mera sahası şimdi rüzgar ve yağışın insafında", Sincan-Hisarlıkaya mulasah Ekim 2019

Sincan-Hisarlıkaya köyünde "çocuklar için kara kara su düşünmek", mulasah 3 Ekim 2019

Pulluğun ucu yerin dibine azda olsa giriyorsa sür, tarla yap, zilyetlikten üstüne geçir. Tapulu arsa olarak satar, zengin olursun. Pavyona gider, oğluna araba, kızına ev

alırsın. Yaşlanınca da hacca gidip, cami yapımına yardım edersin. Toprak yağmurla, rüzgarla gitse de taşı çakılı kalır. Gerekirse taşı çakılı da ayrıca satarsın. Geçmişte gürül, gürül akan pınarlar, dereler varsın kurusun, kuyulardan su çekip, tankerlerle satarsın. Hayratına yol kenarlarına çeşmeler yapmak artık imkansız olmuş, varsın olsun, dini cemaatlere yardım yaparsın.

Günümüzde bölgenin yer altı suları mirasyedi evlatlar tarafında çekilerek, çok sayıda tankerle inşaatlara, park ve bahçelere satılmaktadır. Bu mirasyedi evlatlardan birinin sahip olduğu Porsche marka cipi, köyün kerpiç dam kalıntıları arasında bayağı havalı duruyordu. Alacaatlı köyü yolunda ise çok süratliydi.

İşlenen tarlaların, miras nedeniyle bölünmesi/küçülmesi sadece makine ve teknoloji kullanımını sınırlamamaktadır. Ayrıca toprağın doğru bir şekilde işlenmesini de yer yer ortadan kaldırdığı izlenmektedir. Birçok tarla yağış suyu akışını kesen yönde sürmek mümkün olmadığından akış yönünde sürülmüş. Bu durumda yağışın topraktaki erozyonu şiddetlendirmesini adeta teşvik etmiştir.

Bir tarlada doğru tohum kullanımı, ekim ve hasat zamanı gibi temel uygulamaları büyük oranda topraktaki nem oranı belirlemektedir. Bu nedenle tarla tarımında suyun yüzeyde fazla hareket etmesi, bir tarafı aşırı nemli öbür tarafı da kuru bırakarak toprağı dengesizleştireceği için istenilen bir durum değildir. Ekin sahalarında, aynı tarla yüzeyinde aynı yağışın, farklı etkilerde bulunduğu dair alacalı görüntülere sıklıkla rastlanılmaktadır. Suyun amenajmanı için tarlalarda ucuz maliyetle kolaylıkla yapılabilecek tesviye çalışmalarının bile yapılmadığı, bunun da geniş sahalar da toprak ve verim kayıplarına (farklı erozyon şiddeti, sap uzunluğu, başaktaki dane sayısı gibi) yol açtığı görülmektedir.

Bölgede bir başka su erozyonunu şiddetlendiren unsurun, tarla sahalarının kesintisiz eğim uzunluğu olduğu izlenmektedir. Eğimin üst kısmında yer alan bir tarlada, herhangi bir sebeple akışa geçen su, altındaki tüm tarlalarda artan şiddette erozyona yol açmaktadır. Şehitali-Dodurga köyleri arasındaki bölgede olduğu gibi eğim uzunluğu fazla olan ekili alanlarda, tarlalar arasında yüzey akışını kesecek teraslı ağaçlandırma şeritlerinin gıda güvencesi kapsamında kamulaştırma yoluyla oluşturulması gerektiği görülmektedir.

Şehitali köyündeki tarlalarda, 17 Ekim'deki sağanak yağış, Ağustos'taki sağanaklardan daha az şiddette olmasına rağmen daha fazla erozyona yol açmış.

Bunun iki ana sebepten kaynaklandığı sahada net olarak görülmektedir. Birincisi ve en önemlisi Ekim ayında Ağustos ayına göre yeni sürülmüş, çimlenmemiş tarla sahasının daha fazla olması. İkincisi de nitelikli toprak kaybı arttıkça (ekin altı kaymak tabaka derinliği azaldıkça) erozyona karşı hassasiyetin de arttığıdır. Yine çok otlatılan ile az otlatılan anızlı tarlalar arasındaki bariz yüzey akış farklılıkları, hayvanların toprak mikroorganizmalarının elinden sadece ekmek değil, suyu da aldığını göstermektedir.

Topraktaki organik maddenin, bitkilerde sürdürebilir verimin yanı sıra hastalık ve zararlılara karşı direnç de geliştirdiği en az yüzyıldır bilinmektedir. Sıcak ve yarı kurak bir coğrafyada yıllardır hoyrat kullandığımız organik madde fakiri bu toprakların, torunlarımızı da doyurmasını istiyorsak, ağaçlandırma, çayır-meralarda kontrolü otlatma, hasat sonrası anız tarlalarının otlatılmaması ve toprak işlemesiz tarıma geçmekten başka şansımız bulunmamaktadır. Ama gel gör ki bunu, milyarlarca insanın tek bir kavanoz dolusu canlı COVID-19 virüsü karşısında bile çaresiz kaldığını bilen bencil insan türüne anlatmak çok zordur.

"sol şeritten tam gaz çöle doğru sür", çalışma bölgesinden kareler, mulasah 2019-2020

13 Nisan 2020 tarihinde Dodurga, Şehitali, Tulumtaş, Fevziye, Hallaçlı ve Hisarlıkaya köylerinde buğday tarlaları arasından geçmişin çayır yerlerini arıyorum. Ara ki çiçeklerin, böceklerin, kuşların, ağaçların, çalılarının bahar coşkusu bulasın. İçin için ağlayan çayırların gözyaşlarından sararmış buğdaylar, geçmişin çayır yerlerini bir bir ele veriyor. Nerdeyse tüm buğday tarlalarına yabancı ot ilacı püskürtülmüş, baharda payıma düşen renk renk çayırların, binbir çiçek kokusu değil, binbir çiçeği öldüren ilaç kokusu. Oysa bu sahaların hakiki yabancı otu buğday, yabancı böceği ise bendim. Buğday tarlaları arasında bir başıma geçmiş çayırların izini aradıkça soldum, sarardım. Derdim, ilacım, ruhum, papatyam o da yaban ellerde doğduğu toprağına hasret.

"Nisan ayında geçmişin çayır yeri ve pınarlarını aramak", çalışma sahası, mulasah 13 Nisan 2020

Hayvanlar ve yaylın sahaları

ANKARA-Altındağ, Zülfazıl(Solfasol) Menba Suyu Merası, 1927

Ankara, Cermodern “Bir Şehir Kutmak: Ankara 1923-33” sergisinden

2019-2020 çalışma dönemi boyunca, yaylmda defalarca karşılaştığım- onlarca küçükbaş sürüden hiçbir gözüme, 1927 Zülfazıl(Solfasol) Menba Suyu Merasında ki bu sürü kadar formda görünmedi (üste).

21 Ağustos 2019 tarihinde Dodurga köyündeki sürü 300-350 baş Akkaraman Koyun ve sürünün içerisinde 10-15 baş keçi vardı. Sürüde 7 baş Kangal Çoban Köpeği saydım. Dodurga köyü arazilerinde toplamda 3 sürü koyun gördüm. Çoban Ahmet "*Geçmişte bizim köyde 20 sürü koyun vardı, şimdi 3'e düştü. En az 40 yıldır köyde çayır biçimi yapılmıyor*" dedi.

Şehitali köyü sınırları içerisinde rastladığım küçükbaş sürüsü ise 300-350 baştı. Sürünün içerisinde sürekli koç olduğu için çok farklı yaşta kuzular vardı. Sürüde 7'si Kangal, 1'i Akbaş olmak üzere toplam 8 köpek vardı. Çoban, bana saldıran köpeklerini zapt edemedi, elektronik köpek savar ile kendimi korudum. Çoban köpekleri ile ikinci bir münakaşayı gözüm kesmediği için anız sahalarında yayılan diğer koyun sürülerine yaklaşmadım.

Tulumtaş köyündeki 250-300 baş kuzudan oluşan sürünün çobanı genç bir Afgan'dı. Sürüde hiç çoban köpeği yoktu, kuzular köpekten korktuğu için çoban köpeği kullanmıyorlarmış. Kuzu sürüsünün ortalama Vücut Kondisyon Skoru 2,75'di. Anaç sürüsünü de başka bir Afgan arkadaşı 4 köpek ile güdüyormuş. Afganistanlı çoban Ankara-Temelli de oturan arkadaşı için yana yakıla iş arıyordu.

Daha sonraki tarihlerde yaptığım saha çalışmalarında, İncek'de 300-400 başlı bir sürü, Balıkuyumcu'da 200-300 başlık iki sürü, Fevziye'de 300-400 başlık 4 sürü, Hisarlıkaya'da 300-400 başlık iki sürü, Alacaatlı merasında ise 250-350 başlık bir sürüyü uzaktan gördüm. Köylerin sınırlarını tam olarak bilmediğim için köy sürü sayılarında yanılmış olabilirim. Gerçi köyler bazında küçükbaş hayvan sayısının çok da önemi yok, asıl olan arazilerde (mera, anız ve ağaçlık sahalarda) görülen tahribatın şekli ve büyüklüğüdür. Çünkü geleceği belirleme açısından esas göstergeler, toprağı kaplayan bitki örtüsü ve yağışın yüzeydeki akışıdır.

"orada sürü mü, taş mı var. Yoksa taş kafalılık mı?" çalışma sahası, mulasah Nisan 2020,

"çayır-mera-orman bitmiş, hayvanların payına taş kalmış", çalışma bölgesi, mulasah 2019-2020

Çoban köpeklerinin korkusundan, yaylımdaki sürüleri yakından değerlendiremedim. Ancak 20-21 Ağustos 2019'da ki şiddetli sağanakların, anız sahalarında dökülen tahılları inanılmaz düzeyde çimlendirerek (Ekim ayında yer yer yeşil başağa geçmiş arpa, buğdaya bile rastladım), 2019 yılı sonbahar aylarında koyun sürülerine ziyafet sağladığını, bunun da hayvanların kondisyonuna çok iyi yansıdığını, gördüğüm dışkılardan da söyleyebilirim. Sonbaharda o çimlenen anız tarlalarından tek tük de olsa, nadasa sürülmeden önce Mayıs 2020'de çavdar-buğday hasılı (hayvan yemi-ot) yönünden biçim yaptıklarını gördüm.

Güzde taze başak, 20.10.2019, " Bozkırda insanın akılsızlığı ve suyun gücü ", 10.05.2020, mulasah

Çayyolu ve Beytepe köylerinde çayır-mera ve tarla nerdeyse hiç kalmamış, sadece geçmişte aşırı otlatılmış ufak çaplı ağaçlandırma sahaları var. Diğer bütün sahaları yerleşim alanı olmuş. Alacaatlı, İncek, Dodurga ve Tulumtaş köylerinde küçükbaş hayvan sayısı ve mera sahaları çok azalmış. Ancak yine de az sayıda hayvan pulluğun hışmından kurtulan çok eğimli alanlarda ve anız sahalarında azda olsa erozyona neden olmaya devam etmektedir. Şehitali, Fevziye, Balıkuyumcu ve Hisarlıkaya köylerinde ise Elmadağ eteklerindeki köyler gibi küçükbaş hayvanlara bağlı toprak ve su tahribatı gözlemlenmektedir.

Şiddetli sağanak yağıştan önce Alacaatlı köyünün güneyinde yer alan uzun yıllardır otlatılmayan veya çok çok az otlatılan yüksek eğimli bir sırtta çıkan örtü yangını, yüzeydeki tüm otları kül etmiş. Sağanaktan sonra yanan toprak yüzeyleri ile sürülerin ayakları altında çiğnenen yüzeyler arasındaki yüzey akışı farklılıkları, konuyu net bir şekilde kavramama yardımcı oldu. Kontrolsüz otlatılan sürülerin, sadece bitki örtüsünü yok ederek değil, tırnaklarıyla toprağı sıkıştırarak ve parçalayarak erozyonu nasıl şiddetlendirdiğini bizzat gözlemlemiş oldum (1980'li yıllarda kafasının yarısını

kepekli şampuan, diğer yarısını normal şampuanla yıkayan reklamdaki gibi "[Neşe'nin kepek sorunu](#)").

"Kafasının yarısını kepekli şampuanla yıkayan Neşe ", Alacaatlı köyü, mulasah 30.08.2019

Pulluk ve küçükbaş hayvanların yoğunlaştığı alanlarda toprak ve su kalitesinde bozulma ve kayıpların daha da şiddetlendiği izlenmektedir. 2019 yılı sonbaharında Dodurga, Şehitali, Balıkuyumcu, Fevziye ve Hisarlıkaya köylerinde otlatılan veya ekinler arasında kalan yüzlerce meşe ağacının hiçbirisinde tek bir palamut bile bulamadım. Çayyolu ağaçlandırma sahasına ekmek üzere adaptasyon yeteneğinin yüksek olacağını düşündüğüm meşe palamutlarını, sadece Hisarlıkaya, Balıkuyumcu ve Fevziye köyleri arasındaki koruma altına alınan orman sahasında bulabildim. Meşe palamudunun birçok bitki, hayvan, yosun, liken ve mantar türü gibi toprak-su kalitesine dair somut bir gösterge sunmuş olduğunu söyleyebilirim.

1-22 Haziran 2020 döneminde bölgede aralıksız Nisan yağmurları gibi yağışlar oldu. 18 Haziran 2020 tarihindeki 30 km'lik yürüyüşümün 6 saati yağmur altında geçti. Bol yağış ve 20-25°C'lik ideal hava sıcaklıklarının bile merada (tarla aralarında sürülmeye müsait olmayan yamaçlar, rasyonel arazi kullanımında mutlak ağaçlandırılması gereken sahalara) aşırı otlatma tablosunu değiştiremeye gücü yetmemiş. Sadece durumun daha da kötüye gitmesini önlemiş. Buğdaygil grubu yem bitkileri 15-20 Mayıs tarihlerindeki aşırı sıcaklıklardan sonra 2020 yılı defterini zaten

kapatmıştı. Baklagil gurubu yem bitkileri ise havasını ve suyunu bulmuş, gelişmek için can atıyor. Ancak gün boyunca üzerinden defalarca sürü geçtiğinden gözlerini bir türlü açamıyor.

Tepeli toygarların, kuyruk kakanların, baştan karaların, tavşanların, yılanların, kaplumbağaların, envai çeşit çiçeklerin sürülerin ulaşamadıkları tarla aralarındaki yamaç şeritlere hapsolmalarına kahrolmamak elde değil. Nerdeyse her 5-10 adımda bir önümden keklik havalanıyor. Sanki hayvanların bölgede sığınabildiği bu tek yamaçta, ileriye doğru atacağım her adım bir canlının yuvasını bozacak hissiyle, oradan hızla uzaklaşıyorum.

"yaban hayatı darda, her adım bir yuva" Çankaya-Dodurga köyü, mulasah 18 Haziran 2020

16 Eylül 2020 günü 21 km'lik bir yürüyüş rotasıyla mera ve anız sahalarını kontrol ettim. Şehitali köyünde 12 çoban köpekli bir sürüyü epeyce uzaktan gördüm. Uzakta olmama rağmen bana doğru yönelen köpeklerin kendilerini saydırmaları, sürülere yaklaşıp değerlendirme yapma cesaretimi bir kez daha kırdı. Ancak yayılım sahalarındaki küçükbaş hayvanlara ait dışkıları, durumun çok kötü olduğunu göstermektedir. 3 aydır yağış almayan, bunun yerine bolca sam yeli alan bölgede en ufak bir yeşil kırıntısına rastlamak imkansız. Arazide otlar ve anız sapları o kadar

kurumuş ki sanki attığım her adımda ayaklarımın altında yükselen çitirtılarla tutuşacaklar hissine kapılıyorum.

Bölge genelinde büyükbaş hayvanların yayılımına uygun bir çayır-mera sahası olmadığından, köy tarzı sığır sürüsüne arazide pek rastlanılmamaktadır. Sığırlara ezici çoğunlukla yaz-kış havasız ve yüksek rutubetli ahırlarda bakılmaktadır. Toplamda gördüğüm 5-6 adet modern görünümlü işletmeyi (AB projesi tipinde) ziyaret edip, eleştiride/önerilerde bulunmak istedim. Ancak geçmişte bu tip işletmelerde (sıcak parayı, bilgiye/kurumsallaşmaya tercih eden) hayvan refahına dönük yaptığım hakiki eleştiri/önerilerin, işletme sahiplerine rahatsızlık verdiğini hatırladığım için vazgeçtim. Sadece Afgan çoban yönetiminde Dodurga köyü arazisinde gece gündüz kalan, 80 başlık sağmal olmayan inek, dişi dana ve düveden oluşan küçük bir köy sığır sürüsünü 21 Ekim 2020'de yayımda izledim. Sağmal olmayan inekler, sanki Afrika'nın kurak savanalarından buraya göç etmiş gibi zayıflar (ortalama VKS 1,5, 6-7 yaştan büyük olanlar çok daha zayıf). Dana ve düveler ise olmaları gereken Vücut Kondisyon Skorlarından 1,00 puan aşağıdalar.

Ağaçlar ve ağaçlandırma sahaları

"kontrolsüz güç; cahillik ve pulluk", Şehitali köyü, mulasah 2020

Hisarlıkaya, Hallaçlı, Fevziye ve Şehitali köylerinde tel örgüleriyle çevrilmiş ufak çaplı ağaçlandırma sahalarındaki fidanlara, küçükbaş hayvan yetiştiricilerinin yaşama hakkı tanımadığı görülmektedir. Yanlış arazi kullanımı ve ortamda hayvanların yiyebileceği otların %50 den fazla otlatılması halinde ağaçların yaşama şansı bulamaması hali bölge genelinde izlenmektedir. Hoyratlığın üstüne de insan kaynaklı küresel ısınma, işin tuzu biberi olmuş.

Kamu kurumlarının koruma ve gözetimi altında olan ağaçlandırma sahaları otlatılmadığı için flora ve faunasındaki iyileşmenin pozitif yönlü olması beklenilir. Ancak son yıllarda gittikçe şiddetini artıran küresel ısınma, coğrafyada ekstra nem kaybına (özellikle de sam yeli) yol açtığından, ağaçlandırma sahalarında son 10 yılda artan oranda fidanların tutması ve gelişiminde olumsuzluklar izlenmektedir.

2019 yılında bölge genelinde görülen sağanaklar, ağaçlandırma sahalarındaki fidan ve ağaçların gelişimini olumlu etkiledi. Yaz sonunda yavşanların bile ayaklar altında un ufak olduğu 2020 yılında ise, geçmiş tüm yıl ortalamalarının en az 4-5 katı oranında ağaç ve fidan kurudu. Çalıştığım tüm bölgelerde (Günalan, Şehitali, Çayyolu, Eymir, Mühye, Ahlatlıbel, Beynam Ormanı dahil) özellikle karaçam türü ağaçlarda kuruma ve tahribat ekstra dikkat çekiciydi. Çayyolu fidanlık sahasına 2019

01 Kasım 2019-10 Mart 2020 döneminde diktiğim kızılçam, karaçam, sedir fidanlarına 5-6 kez 10'ar litre su vermeme rağmen %95'den fazlasını yaşatamadım. Ancak bazı ince ve hassas çalışan yurttaşların düzenli serum/damla tarzı suladığı fidanlar toprağa tutunabildi. İlk kez ağaçlandırma sahalarında, 2020 Ekim-2021 Nisan döneminde yüksek oranda ölmüş kaplumbağa kabuklarına ve tavşanların geçmişte yemediği veya kemirmediği fidanları, yediğine kemirdiğine rastladım.

Küresel ısınma, yeryüzündeki tüm insanlara açıkça doğal kaynakların hoyratça kullanılmasına yol açacak tutum ve davranışların derhal terk edilmesini emrediyor.

"ağaç ve ağaç sahaları", çalışma bölgelerinden, mulasah 2019-2020

25 yıldan beri çalıştığım ağaçlandırma sahalarında her geçen yıl toprakta artan iyileşme ve deneyimime rağmen son yıllarda insan kaynaklı iklim değişikliği nedeniyle, fidanların dikim ve bakımında çok daha fazla çaba gerektiğini net olarak söyleyebilirim. Küresel ısınmaya bağlı yıldan yıla artması beklenen kuru havanın (samyeli, sıcak fön rüzgarı), Türkiye'nin ortalama 1.132 m yükselti ve %17 eğimi ile Akdeniz ve Karadeniz'in yüksek sıra dağlarla çevrili ortamında tarım, orman ve hayvancılık alanında ekstra yıkımlara ve maliyetlere yol açacağı aşikardır. Bu nedenle tüm ekonomik politik karar süreçlerine, küresel iklim değişikliğinin Anadolu coğrafyasında yaratacağı ekstra etkileri dahil etmenin, yaşamsal önemde bir öncelik olduğu açıkça görülmektedir.

"Rahatla ayaklarım şehre vardın sayılır" Dodurga köyü, bölgenin tek mera sahası 18 Haziran 2020

Çalışma Sahasında Farklı Bulgular

1-Hafriyat toprağı; İnsan kaynaklı küresel iklim değışikliğı ile birlikte hafriyat depolama sahaları daha fazla risk teşkil etmektedir. Yer seçimi, yığma hacmi, oluşan tozun rüzgarla çevreye savrulmaması, yağın yağışın toprak kütlesine absorbe ettirilmesi gibi güvenlik tedbirlerinin eksiksiz alınması yönünde denetim ve yaptırımların sıkılaştırılması gerektiğı sahada görölmektedir. 20 Ağustos 2019 tarihindeki yağış aynı şiddette 15-20 dakika daha devam etseydi, Türkkonut karşı sahasında depolanan hafriyat toprağının tamamı, Türkkonut Bulvarı üzerinden Alacatlı köyüne, oradan da Çayyolu yerleşim alanlarına doğru hareketlenerek büyük can ve mal kayıplarına yol açacaktı. Nispeten kısa süreli şiddetli yağış Türkkonut Yolunu/Bulvarını geçici bir süreliğine kullanılmaz hale getirerek, Lns.. Düşün Salonu'nun otoparkını basmıştı. Selden 10 gün sonra bile Türkkonut Bulvarı üzerindeki bir tarla da hala sel sularının yarattığı gölcük vardı.

Hafriyat toprağının depolanması/yığımına çalışma sahasından iki zıt örnek, mulasah 2019

2-Zirai ilaç kutuları; Dodurga köyünde tek bir çeşmenin etrafında, 26 Eylül 2019 tarihinde kullanılmış içi boş 54, Şehitali köyünde ise 20 Mayıs 2020 tarihinde 38 zirai ilaç kutusu saydım. Bu sayılar, yaşamımızın bağı olduğu su, toprak ve diğer tüm canlı varlıklara verdiğimiz net değerdir.

"zirai ilaç çeşmeleri" Dodurga köyü Eylül 2019, Şehitali köyü Nisan 2020 , mulasah

Çalışma anısı, Tulumtaş köyü sırtlarında titremek

Bölgedeki ilk çalışma günümde, konsantre ve ıslanmış bir şekilde Tulumtaş köyü anız tarlalarını ve tarla sınırlarında yer alan bitkileri detaylı incelemeye çalışıyorum. Geçmişte taş ocağı olarak kullanılmış, şimdilerde derin çukuru göl olmuş, etrafı ise büyük heyelan çatlakları olan etrafı tel örgülerle çevrili bir bölgeye çok yakın bir noktadayım. Aniden büyük bir rüzgar ve gürültü koptu. Kafamı kaldırdığımda; önümde havalanmaya çalışan yaklaşık 20-25 kekliğin semirmekten, ancak 200-250 m uzağa uçabildiklerini gördüm. Sanki ödümü patlatmak kastıyla kanat birliği ile yapılmış özel bir süpersonik suikast eylemiydi. Eylem başarılıydı. Şişman hallerine gülsem de ani ve şiddetli rüzgarlarından irkilmekten, bacaklarım 2 saat boyunca titredi.

Titreyen bacaklarımla, Çankaya-Dikmen sırtına niçin Keklikpınarı ismini verdiklerini bir güzel saha tecrübesiyle öğrenmiş oldum.

Çoban köpekleri ve başıboş köpekler

Bala ilçesi Beynam köyünde Temmuz 2019'da, öğleden sonra yaylıma çıkan bir Akkaraman Koyun sürüsünde, 11 çoban köpeğini sayı saymasını öğrenmeye çalışan şaşkın bir çocuk gibi tekrar tekrar saydığım da, durumun ciddiyetini kavradım. Çalıştığım bölgenin genelinde çobanlar, 4'ten az olmamak üzere daha çok 6-8 köpeklerle can ve mal güvenliğini hırsız, başıboş köpek, kurt ve diğer sürü köpeklerine karşı korumaya çalışmaktadırlar. İnsanlar, köpeklerin korkusundan tarlalarına bakmaya bile araçlarıyla gitmek zorunda kaldıklarını ifade etmektedirler. Meraya ilk çıkış günlerinde nispeten daha uslu davranan çoban köpeklerinin, bölge genelinde insanlara karşı saldırgan bir şekilde yetiştirilmiş olduğuna sayısız kez tanıklık ettim.

14 Mayıs 2019 tarihinde TRT Oran'dan, Eymir, Yaylabağ, Yurtbeyi, Elmadağ Zirve, Yakupabdal ve Natavega'ya kadar yaklaşık 40 km'lik arazi rotasında 300'den fazla başıboş/sahipsiz köpeklerle karşılaştım. İlk çalışma günüm olan o gün, en az 6-7 noktada ciddi şiddete köpeklerin saldırısına uğradım. O günden sonra, elektronik köpek savar ve güçlü bir sopa ile köpeklerle karşılaşmamak için hep özel çaba gösterdim. Anadolu şehir ve kasabalarında asırlardır ev ve iş yerlerinden çıkan yenilebilir atıkları ortadan kaldırılması görevinin başıboş köpeklere verildiğini biliyordum. Ancak durumun bu derece vahimleştiğini bilmiyordum. Acı içinde kıvranan köpekler, bir kapıyı bir şehri dıştan gelen tehlikelere karşı korumuyor. Şehirdeki evinin kapısından çıkıp, şehrin son yerleşim noktasını 20-30 km kadar geçme cesareti ve kudretini gösterebilenleri ısırmak/parçalamak üzere sayısız noktada adeta pusuda bekletiliyor.

Ankara'da başıboş köpeklerin olduğu bütün bölgelerde 15-20 yıl önce hiçbir güvenlik tedbiri almadan, rahatça dolaşıp, hayvanlarla diyalog kurabiliyordum. Şimdi birçok noktada, özellikle yol kenarlarında artan başıboş köpek sürülerinin birbirlerine ve insanlara karşı son derece vahşileştiğini, gerek kendi deneyimlerim gerekse çobanların beyanı ve aldıkları tedbirlere bakarak söyleyebilirim. Düzenli özel araçlarla gelinip besleme yapılan alanları, doğası gereği köpekler sahiplendiği için besleyenler hariç yaklaşanı, kendilerine yönelik bir tehdit olarak görmektedirler. Bu tür alanlar, çalıştığım iki bölgede de yaygın. Ancak en feci sahaların; Yakupabdal köyü ile Nata Vega Alışveriş Merkezi arası, Mühye, Alacatlı, Yaşamkent ve Dodurga mahallesi civarları olduğunu ve şehirlerde asırlardır çözülemeyen başıboş köpek sorununun, mevcut bakış açısıyla her geçen yıl daha da ağırlaşacağını söyleyebilirim. Çünkü evcil bir hayvanın yaşamı boyunca 7/24 bakım-gözetim isteğinin olduğunu, başıboş dışarıya

salmanın, hayvana da çevreye de zarar verdiğini ısrarla görmek istemiyoruz. Başiboş köpek, canımız isteyince oyuncağımız veya imkanımız olunca bakacağımız bir nesne değil, 7/24 sorumluluk isteyen bir can olduğunu kabullenemiyoruz. İyi niyetli de olsa hiç kimsenin, hayvanın acı çekmesine ve çevreye zarar vermesine, sebep olma hakkını kendisinde görmemesi gerektiğini, yaratılan kamuoyu ortamında tartışmıyoruz bile. Nasıl ki kurdun evde yaşaması zorsa, dışarıya saldıgımız evcil köpeğin de yaşamı aynı derecede zordur. Bu nedenle AB ve ABD'de köpeğin sahipsiz-başiboş veya bakımsız kalmasına, hayvanın refahını öncelikleyen yasalar çerçevesinde müsaade edilmez.

Başta başiboş köpekler olmak üzere sürü çoban köpeklerindeki bu artışın fiziksel şiddetin yanı sıra kist hidatik, cryptosporidiosis gibi enfeksiyon etkenlerinin saçımına kaynaklık etmediğini, sağlıklı ve kontrol altında olduğunu söylemek imkansızdır. Çevre ve halk sağlığının yanı sıra, hayvan sağlığı ve refahı bakımından da kabul edilemez düzeyde risk oluşturdıkları aşikardır. Nitekim bazı sürülerde özellikle de kuzularda bağırsak enfeksiyonlarına bağlı gelişim geriliği oranlarının yüksek olması, köpek kaynaklı enfeksiyonları ciddi oranda düşündürmektedir.

"Atık geçmişi ile Veteriner Kontrol Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü'ne 25 ilden gönderilen 986 sığır kan serumu Neospora caninum antikorları yönünden competitive ELISA (c-ELISA) ile tarandı ve örneklerde %32,35 (319/986) oranında N. caninum tespit edildi. Sığır çiftliklerinde N. caninum kaynaklı enfeksiyonlarda atıklara ilave olarak süt verimlerinde azalmaya, döl tutma problemine bağlı olarak erken damızlıktan çıkarmaya ve persiste enfekte buzağuların doğmasına neden olarak ciddi ekonomik kayıplara yol açmaktadır." Etlik Veteriner Mikrobiyoloji Dergisi, 2019; 30 (1): 78-81

Çiftlik ziyaretlerimde, hayvanların insanlara gösterdiği reaksiyonlara bakarak, hayvanlara nasıl davranıldığı hakkında bir hükme varırım. Avrupa ülkelerinde bir ahırın kapısında karşılaştığınız köpek, çoğunlukla cana yakınlığıyla ilginizi çekmeye çalışır. İnekler, düveler, danalar da keza öyle. Bizim ülkemizde de tedbir almazsanız, işletmenin kapısındaki köpekler paçanızdan, budunuzdan mutlak bir parça et ister.

Sahada bir başıma çalışma yaparken tek korkum, yerleşim ve yol kenarlarında başiboş köpekler, uzak yerlerde ise çoban köpekleri oldu. Köpeklere karşı en etkili silahın uzak durma ve sıcak havalarda köpekleri gölgelere çivileyen güneş olduğunu, ancak yine de her noktada tetikte kalmanın, sayısız kez yararını gördüm. Sahada böylesi adım adım yapılacak çalışmanın (benim gibi aptal veya meczup değilseniz), mahalli rehberler eşliğinde veya en az üç kişilik sağlam bir ekip tarafından yapılmasının, güvenlik açısından zorunluluk olduğunu da son olarak belirtmeliyim.

Çalıştığım iki bölgenin özetle anlattıkları

"Genel arazi kullanım ve hayvan yetiştiriciliği anlayışı", Elmadag, mulasah Eylül 2019

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 45. Maddesi *"Devlet, tarım arazileri ile çayır ve meraların amaç dışı kullanılmasını ve tahribini önlemek, tarımsal üretim planlaması ilkelerine uygun olarak bitkisel ve hayvansal üretimi artırmak maksadıyla, tarım ve hayvancılıkla uğraşanların işletme araç ve gereçlerinin ve diğer girdilerinin sağlanmasını kolaylaştırır. Devlet, bitkisel ve hayvansal ürünlerin değerlendirilmesi ve gerçek değerlerinin üreticinin eline geçmesi için gereken tedbirleri alır."* der. Yine 2872 sayılı Çevre Kanunu, 3494 sayılı İmar Kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanunu, 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu, 5488 sayılı Tarım Kanunu, 4342 sayılı Mera Kanunu, 5996 sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu gibi pek çok kanun ve bu kanunlara ait alt mevzuatlar yürürlüktedir. İlgili tüm yasalar devlete, arazilerin tamamını çevre öncelikli sürdürülebilir kalkınma ilkesine uygun olarak, bir plan dahilinde rasyonel kullanımını ve tahribini önleme görevini vermiştir. Ancak bürokratik devletlerde demokrasinin gelişimine izin verilmediği için, yasaların en başta devlet tarafından çiğnendiği de bilinmektedir.

Leonardo da Vinci'nin söylediği gibi *"Görmeyi öğrenin. Her şeyin birbiriyle bağlantılı olduğunu fark edeceksiniz"*. Bu bakışla incelediğim bölgeler; Ankara'nın Samsun

yolundan Eskişehir yoluna, 60 km yarıçaplı güneye doğru yayılan sahanın içi. Daha çok su yönünden zengin dağ ve sırtların kuzey yüzleri. Türkiye'nin yasama, yürütme ve yargı kalitesine ait kanıtların, toprak üstünde net olarak görülebileceği, yönetim merkezine en yakın iki sahadır. Bu çerçevede;

1. Bilgi birikimim ve kapasitem iki bölgenin anlattıklarının tamamını, tabi ki tercüme etmeye yetmez. Yapmaya çalıştığım, kamu yönetimi performansının birebir yansıdığı başkent Ankara'nın çeperlerindeki görüntüyü kaleme almaktır.
2. 2020 yılındaki COVID-19 pandemisi ve çıkan sağlık sorunumu mazeret olarak sunmak istemem. Ancak 2020 yılı çalışma planımda yer alan, tecrübeli bir çoban rehberliğinde köy arazilerini birlikte değerlendirme kısmını gerçekleştiremedim.
3. 2019 yılında iki bölgede de görülen kısa süreli şiddetli yaz yağışları, toprak yüzeyinde renkli röntgen filmi gibi doğal görüntüleme yaparak, olup bitenleri anlamama ciddi oranda yardımcı olmuştur.
4. Doğanın anlattıklarını 5 duyumla anlamaya çalıştım. Cılızlaşmış, kurumuş yok olma eşiğine gelmiş, hayvanların yiyebileceği envaiçeşit otu öpüp, kokladım. Zar zor çiçeğe durabilmiş bitkileri, kuş yuvalarında yeme hasret cılız civcivleri seyrettim. Kuruyan pınarların üstünde, ağıt yakan kuşları dinledim. Ağaçların üstünde olgunlaşmadan solmuş, meyvelerin tadına baktım. Gevenin dikenine, taşın likenine, suyun yosununa dokundum. Sürgün Ruhumun bana verdiği güçle, kıyı köşelere hapsedilmiş bilge kaplumbağalarla, tüm olup bitenleri tek tek konuştum.
5. İki bölgede, yoğun nüfus artışı, rant, yapılaşma, taş-kum ocağı, başıboş köpek, tarım ve hayvancılık baskısı altında.
6. İki bölgede geçmişte yoğun ağaçlı (%70-80 oranında toprağı kaplama) ve son derece zengin kaliteli içilebilir içme suyu yatağı. Günümüzde ise iki bölge toprağını ve yaşamın önkoşulu olan suyunu yanlış ve aşırı arazi kullanımı nedeniyle çok yüksek oranda kaybetmiş. Toprak ve su tahribatında, Elmadağ eğimi ve rakımı fazla olduğu için daha çok küçükbaş hayvan, Alacaatlı-Hisarlıkaya bölgesinde ise nispeten daha az eğimden dolayı pulluk görünüyor (ortak yön kesinlikle akılsızlık).
7. İki bölgede de son 30-40 yıldır, kışlık yem ihtiyacı için çayır biçimi yapılmamaktadır. Geçmişin, Mart-Haziran döneminde otlatmaya karşı korunan çayır sahaları; tarla, yerleşim yeri veya yaz-kış aşırı otlatılarak yok edilmiştir.

8. İki bölgede de adımımı attığım hemen hemen her toprak yüzeyi, Ankara'nın resmi dairelerinde kendileri hakkında yazılan çizilen dolaplar dolusu mevzuatın, sahaya adımını atmadığını ve bürokrasi koridorlarından sorumlu siyasi iktidarların, çevre ve gıda güvenliği ile küresel iklim değişikliğini asla umursamadığını, ifade etmektedir. Bürokratik devlete ait tüm nişaneler, adeta arazilere resmedilmiştir.
9. İki bölgede kamu yönetiminin kaynakların sürdürebilir rasyonel kullanımında; doğru planlama, yetiştiriciye teknik destek sunma, çevre koruma, denetim ve gözetim gibi temel görevlerini yerine getirmekten ziyade, ezici çoğunlukla sahada görünmediği veya adamına göre keyfi davrandığını söylemektedir.
10. Anadolu coğrafyasına, Google Map, uçak, tren veya otobüs camından bakınca, toprak ve su tahribatının, çalıştığım bölgeden pek de farklı olmadığı görünmektedir.
11. İki bölgede de hayvanlarda bakım ve beslemeye bağlı olarak yaygın hayvan refahı sorunları yaşandığı görülmektedir. Sorunlar; çevre ve gıda güvenliği, ekonomik kayıplar ile hayvan ve halk sağlığı açısından kabul edilemez düzeydedir.
12. İki bölgede de taş-kum ocakları, Ankara'nın betonu ve asfaltı için bir hayli faal. İşgal etmede ve çevreyi toza boğmakta birbirleriyle, Çevre ve Şehircilik Bakanlığıyla, Tarım ve Orman Bakanlığıyla, belediyelerle ve köylülerle yarışta.
13. İki bölgede de başıboş köpeklerin ürpertici ses ve görüntüleri ile iç burkucu halleri, insanda derin yaralara yol açacak kadar birbiriyle yarışta. Vicdanlı insanların ellerinin havada kaldığı, tek kazananın "hayvan sever" pozunda durmadan medyayı, siyaseti, bürokrasiyi ve toplumu ablukaya alanlarla, mama satıcıları olduğu hissi, insanı tepeden tırnağa esir alıyor.
14. İki bölgede de çoban köpekleri kusursuz insan canavarlarına dönüştürülmüş.
15. İki bölgede de sürüdeki çoban köpeklerine göre kendilerini ayarlayan tilkilerle sık sık burun buruna geldim. Korkularımız ortak olsa da karşılaştığım tilkilerin, yaşam sahalarına destursuz dalmamdan dolayı, bana gıcık oldukları kesindi.
16. Kasım 2020'de uzun yıllar sahada çalışmış donanımlı bir ziraat mühendisi (Sato Bey) rehberliğinde, Haymana ve Polatlı bölgelerini dolaştım. Bu tarz saha çalışmalarının, multidisipliner bir ekip aracılığıyla farklı farklı havzalarda derinleştirilerek, sonuçlarının geniş halk kitlelerine objektif ve güçlü bir şekilde aktarılmasının (gündemleştirmenin), hayati önemde olduğunu fark ettim.

17. Binbir riski göze alarak yaptığım bu saha çalışmasını, hiç kimsenin kale alacağını sanmıyorum. Ama olsun, vicdanım bana, “bir serçe kadar hükmünde olsa, durmadan kanat çırp, dünyayı serinletmesen de içini ferah tutarsın” diyor.

Son Söz

Günümüz Bilişim Çağı'nda bürokratik devlet (neopatrimonyal yönetim) anlayışını sürdürmenin geleceğimiz açısından zül olduğunu düşünüyorum. Kıtık kapıda. Kamu yönetişim (yasama, yürütme ve yargı) kalitesinin her toprak zerresine ve su damlasına birebir yansıdığı görülmektedir. Bu yansımaların, başkent Ankara'nın girişlerine konulan, israf abidesi 5 kapıyla karşılaştırılmayacak boyutta ağır sonuçları olduğu ve çaresinin de kamu yönetişim kalitesini belirleyen demokratikleşmeden geçtiği sahada izlenmektedir. Özetle demokrasinin gerekleri;

1. Kapsayıcılık (inclusivity, eşit yurttaşlık),
2. İfade, medya, gösteri, toplantı ve örgütlenme özgürlüğü ile muhalifin ve muhalefetin kıymetini bilme,
3. Güçlü muhalefet ve etkin denetim gücüne sahip yasama,
4. Yasalara bağlı, itiraz edilebilir, hesap sorulabilir, denetlenebilir ve sınırlandırılabilir yürütme,
5. Bağımsız, tarafsız, ehil ve adil yargı.

Patrimonyal veya neopatrimonyal/neosultanizm rejimler; sorunları ve çözüm yollarını özgürce konuşup, tartışıp, uzlaşarak aramaktan çok üstlerini hamasetle kapatmaya dayalı sistemlerdir. Bu topraklarda yüzyıllardır hüküm süren tek adama dayalı rejimler, Anadolu'nun çöl olmasına davetiye çıkararak, ekolojik güvenlik sorununa yol açmıştır. Bana inanmayan, bölgenin son yaşayan hazineleri ve de sorunları tek tek gövdesine resmetmiş yaşlı bilge ağaçların, bedenine bakabilir. Bilge ağaçların bedeninde, yabani yoncanın kökünde, toprağın, taşın ve suyun yüzeyinde, konuyla ilgili yüzlerce fakültemizin toplam yayınından çok daha fazla sarı doküman olduğunu söyleyebilirim. Siyasi iktidarların, Anadolu topraklarında bu tür dokümanları benden katbekat iyi dekode edebilecek cevherlerin peşine düşmek yerine, yüzyıllardır her noktada kendi hamasetli sözlerini duyuran cazgırların peşine düştüğü aşikardır.

Hiçbir canlı türünün, dünyada yaşamın desteklenmesi ve sürdürülmesi için su ve mikroorganizmalar kadar önemli olmadığı bilinmektedir. Bu temel yaşam bilgisine rağmen, yorgun düşmüş toprak canlılarının rızık ve hakkı olan anızın, ısrarla

hayvanlara yedirilmesi, 17. Asırda icat edilmiş mikroskobu ve mikroorganizmaları görmemezlikten gelmek demektir. Göçebe anlayışından kurtulmayan toplumlar, planlamayı yapmayı bilseler bile, fırsatını bulduğunda kestirme yollara başvurmaktan asla vazgeçmezler. Somut anlatımla, hayvanını beslemek için önce ot yetiştirmek, ot için de su yönetimini ve toprak beslemeyi iyi yapmak gerektiğini bilseler bile, bu iş sürecini takip etmezler. Canlı yaşamı ve ekosistemin işleyişini düşünmeden, kısa günün karı diyerek, toprağın üstünde ne var yok kendisine yontmaya çalıştığı için de yönü boyna çöle doğrudur. Başkent Ankara'nın çeperleri, kısaca bunu söylemektedir.

Çalışma bölgesinde tarım ve hayvancılık faaliyetleri, ülke genelinde olduğu gibi bilimsellikten ve rasyonellikten uzak, Sanayi Devrimi öncesine ait görgülerle yapılmaktadır. Egemen olan bu zihniyet, geçmişte %70'i ağaçlarla kaplı Anadolu topraklarının yaklaşık %90'ını organik madde yönünden fakirleştirmiştir (anonim). Yetiştiricilikte; pulluk, biçer-döver, bilgisayar, cep telefonu, gübre, mazot, ilaç, aşı gibi günümüze ait araçların kullanılması, Neolitik Çağ'da olunmadığını göstermeye yetmez. Çünkü günümüz Bilişim Çağı, çevre ve gıda güvenliğinin toprak ve su kaynaklarının tahrip edilmeden, rasyonel ve sürdürülebilir kullanımına bağlı olduğunu net olarak bize söylemektedir. Yedek akçeleri satarak, mirasyedi cakası sattığımızdan bihaberiz. 12 Eylül 2020'de Ankara'nın Polatlı ilçesi ile birlikte çalıştığım bölgede de kısmen etkili olan kum-toz fırtınası gösterisi, Türkiye için konunun ne kadar yüksek öncelikli olduğunu benden milyonlarca kez fazla çözünürlükte açık etmiştir.

"Kum fırtınası başlangıç gösterisi" Ankara-Polatlı 12 Eylül 2020, sosyal medyadan